

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Maja Skorupski

LIKOVNI ŽIVOTINJA U DJEČJOJ KNJIŽEVNOSTI O RATU

DIPLOMSKI RAD

Osijek, 2016.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni učiteljski studij

LIKOVNI ŽIVOTINJA U DJEČJOJ KNJIŽEVNOSTI O RATU

DIPLOMSKI RAD

Kolegij: Dječja književnost

Mentorica: doc. dr. sc. Valentina Majdenić

Sumentorica: dr. sc. Vedrana Živković Zebec, viša asistentica

Studentica: Maja Skorupski

Matični broj: 2272

Modul: A

Osijek
rujan, 2016.

SAŽETAK

Životinje se danas toliko vezuju uz dječju kulturu da se književnoanimalistički tekstovi, neovisno o tome kome su namijenjeni, gotovo automatski svrstavaju u dječju književnost. Hrvatska dječja književnost o ratu govori o Drugom svjetskom ratu i Domovinskom ratu. U radu je istražen položaj i ponašanje životinja u ratu, odnos životinja s djecom i ljudima u ratnom vremenu, prostori u kojima se životinje kreću te strahovi životinja od rata i ljudi. Za korpus istraživanja odabrani su naslovi hrvatske dječje književnosti koji tematiziraju Drugi svjetski rat i Domovinski rat. Analizirani su romani *Pirgo* Anđelke Martić, *Bijeg u košari* Maje Gluščević, *Alfi se vraća kući* Josipa Laće i *Kučak s Prevlake* Stijepa Mijovića Kočana. U promatranim romanima životinje pružaju utjehu, sigurnost i ljubav ljudima, a posebice djeci u ratnim vremenima te pokazuju odanost riskirajući vlastiti život kako bi pomogli svojim vlasnicima. Životinje su bile žrtve rata.

Ključne riječi: *Pirgo* Anđelke Martić, *Bijeg u košari* Maje Gluščević, *Alfi se vraća kući* Josipa Laće, *Kučak s Prevlake* Stijepa Mijovića Kočana, književna animalistika, dječja književnost o ratu

SUMMARY

Animals are very attached to children culture that literary animalistic texts, regardless for whom they are made, they almost automatically classify it as childrens literature. Croatian children literature talks about World War II and Homeland war. The paper explores animal position and behaviour during war, animal relation with children and people during war times, spaces where animals move around and animal fear of war and humans. For corpus studies were selected addresses of Croatian children's literature that deal with World War II and the Homeland War. These novels are analyzed: *Pirgo* by Anđelka Martić, *Bijeg u košari* by Maja Gluščević, *Alfi se vraća kući* by Josip Laća and *Kučak s Prevlake* by Stijepo Mijović Kočan. In observed novels, animals provide comfort, safety and love for people, especially children in times of war and show loyalty risking their lives to help their owners. Animals were victims of war.

Keywords: *Pirgo* by Anđelka Martić, *Bijeg iz košare* by Maja Gluščević, *Alfi se vraća kući* by Josip Laća, *Kučak s Prevlake* by Stijepo Mijović Kočan, animalistic literature, children's literature about the war

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	i
SADRŽAJ	ii
1. UVOD.....	1
2. KNJIŽEVNA ANIMALISTIKA	3
3. PRIKAZ ŽIVOTINJA U DJEČJOJ KNJIŽEVNOSTI.....	4
3.1. Načini prikazivanja životinja.....	4
3.2. Prikaz životinja u romanu o životinjama	5
3.3. Sporazumijevanje životinja i ljudi.....	5
4. TEMA RATA U DJEČJOJ KNJIŽEVNOSTI.....	6
4.1. Drugi svjetski rat i Domovinski rat	6
4.2. Rat kao sazrijevanje i rat kao pustolovina	7
4.3. Djeca u danima rata.....	7
5. LIKOVİ ŽIVOTINJA U DJEČJOJ KNJIŽEVNOSTI O RATU	8
5.1. Roman <i>Pirgo</i> Anđelke Martić	8
5.1.1. Položaj životinje – laneta Pirga u ratnim situacijama.....	8
5.1.2. Opis i ponašanje životinje – laneta Pirga u ratnim situacijama	9
5.1.3. Odnos životinje – laneta Pirga i djeteta – Željka.....	10
5.1.4. Odnos životinje – laneta Pirga i ljudi	12
5.1.5. Prostori u kojima se životinja – lane Pirgo kreće	13
5.1.6. Strahovi životinje – laneta Pirga od rata.....	14
5.1.7. Strahovi životinje – laneta Priga od ljudi	14
5.1.8. Značenje djela i lika Pirga	14
5.2. Roman <i>Bijeg u košari</i> Maje Gluščević	16
5.2.1. Položaj životinje - magarca Sivka u ratnim situacijama.....	16
5.2.2. Opis i ponašanje životinje - magarca Sivka u ratnim situacijama	16
5.2.3. Odnos životinje – magarca Sivka i dječaka – Jerka	17
5.2.4. Odnos životinje – magarca Sivka i ljudi.....	20
5.2.5. Prostori u kojima se životinja – magarac Sivko kreće.....	20
5.2.6. Strahovi životinje – magarca Sivka od rata.....	22
5.2.7. Strahovi životinje – magarca Sivka od ljudi.....	22
5.2.8. Značenje djela i lika Sivka	22
5.3. Roman <i>Alfi se vraća kući</i> Josipa Laće.....	24
5.3.1. Položaj životinje – psa Alfija u ratnim situacijama.....	24

5.3.3.	Odnos životinje – psa Alfija i djece.....	26
5.3.4.	Odnos životinje – psa Alfija i ljudi.....	28
5.3.5.	Odnos životinje – psa Alfija i drugih životinja.....	30
5.3.6.	Prostori u kojima se životinja – pas Alfi kreće.....	30
5.3.7.	Strahovi životinje – psa Alfija od rata.....	31
5.3.8.	Značenje djela i lika Alfija	31
5.4.	Roman <i>Kučak s Prevlake</i> Stijepa Mijovića Kočana	33
5.4.1.	Položaj životinje – psa Vafora u ratnim situacijama	33
5.4.2.	Opis i ponašanje životinje – psa Vafora u ratnim situacijama.....	34
5.4.3.	Opis i ponašanje životinje - koze Ruse u ratnim situacijama	35
5.4.4.	Odnos životinje – psa Vafora i djece.....	36
5.4.5.	Odnos životinje – psa Vafora i ljudi.....	36
5.4.6.	Odnos životinje – psa Vafora i drugih životinja.....	38
5.4.7.	Prostori u kojima se životinja – pas Vafor kreće.....	39
5.4.8.	Strahovi životinje – psa Vafora od rata	40
5.4.9.	Značenje djela i lika Vafora	40
6.	ZAKLJUČAK.....	42
7.	IZVORI.....	44
8.	LITERATURA	44

1. UVOD

Životinje danas prožimaju gotovo sve razine dječje svakodnevice, književnosti i kulture: od odjeće do glazbe i igre, od kva - kva plesa do samoljepljivih sličica, od čokoladica do slikovnica. Zečeve, medvjede, piliće, žirafe i druge životinje nalazimo na dječjoj odjeći i obući, dječjem namještaju, priboru za jelo te stranicama dječjih knjiga. Ne treba zaboraviti ni plastične i plišane igračke, animirane, igrane i dokumentarne filmove sa životinjama. Vuk iz Crvenkapice, tri bezimena prašćića, Ježurka Ježić Branka Čopića, Zvrčko i Mljac Holly Hobbie, Janoschev Mali Medo i Mali Tigar, Olivia Iana Falconera samo su neke od književnih životinja koje većina današnje djece poznaje i prije nego što počnu samostalno čitati.

Povijesno gledano, životinje su vrlo rano zauzele istaknuto mjesto u dječjoj književnosti bez obzira što je sama dječja književnost nekoć bila znatno manje razvedena i diferencirana u odnosu na danas. Velik je broj hrvatskih dječjeknjiževnih animalističkih tekstova godinama bio zastupljen ili je još uvijek zastupljen u popisima školske lektire. Među njima izdvaja se *Pirgo* (1953) Anđelke Martić, *Dona od Tromeđe* (1986) Višnje Stahuljak, kao i pjesnička zbirka *Miševi i mačke naglavačke* (1973) Luke Paljetka, navode Hameršak i Zima (2015). „Milan Crnković u svojoj dječjoj književnosti (Zagreb, 1967) isticao je da „grozota i apsurdnost rata nikada nije strašnija nego kad se odražava u zrcalu dječjih očiju“, što bi se u teoriji dječje književnosti moglo protumačiti kao snažna tabuizacija ratne tematike (...) (Zima, 2001: 83) „*Jadne su životinje ginule kad je počelo, isto kao i ljudi. Nalazili smo kosture po šumi, cijeli kostur, a jedna noga fali, mina je odbila.*“ (Nedžad Haradžić, Bugojno, prema Lasić 2003: 269)

Odabrala sam ovu temu za svoj diplomski rad jer smatram da životinje imaju veliku ulogu u dječjim životima, stoga je važno proučiti kakav su položaj imale životinje u Drugom svjetskom ratu i Domovinskom ratu, tj. kako ljudi općenito reagiraju na životinje za vrijeme rata.

Cilj rada je proučiti i usporediti kakav je položaj i ponašanje životinja u ratu, kakav odnos imaju životinje s djecom i ljudima u ratnom vremenu, promotriti prostore u kojima se životinje kreću te prikazati koje strahove imaju životinje od rata i ljudi općenito. U radu je korištena kvalitativna metoda, odnosno proučavanje izvora i literature. Izvori koji su proučavani su romani *Pirgo* Anđelke Martić koji govori o Drugom svjetskom ratu i u čijem se

središtu nalazi lane Pirgo, *Bijeg u košari* Maje Gluščević koji govori o ratnim razaranjima u Domovinskom ratu i u čijem se središtu nalazi magarac Sivko, *Alfi se vraća kući* Josipa Laće koji govori o Domovinskom ratu i u čijem se središtu nalazi pas Alfi te *Kučak s Prevlake* Stijepa Mijovića Kočana koji također govori o Domovinskom ratu i u čijem se središtu nalazi pas Vafor. Glavna korištena literatura je rad Dubravke Zime *Hrvatska dječja književnost o ratu*, *Uvod u dječju književnost* Marijane Hameršak i Dubravke Zime, *Povijest hrvatske dječje književnosti do 1955.* Milana Crnkovića i Dubravke Težak, *Dječja književnost: Priručnik za studente pedagoških akademija i nastavnike* Milana Crnkovića, *Hrvatski dječji roman i Pregled hrvatske dječje književnosti* Stjepana Hranjeca te ostala relevantna literatura.

2. KNJIŽEVNA ANIMALISTIKA

„Sve su vrste dječje književnosti prepune životinja. Ima ih u narodnim pričama i dječjoj usmenom poeziji, u njihove su likove obučeni ljudski tipovi u basnama, u umjetničkoj priči i u romanu o djetinjstvu imaju i pratilačke i glavne uloge, a mogu se sresti u avanturističkom romanu i znanstvenoj fantastici, dok u slikovnici gotovo gospodare.“ (Crnković i Težak, 2002: 28) Animalistička je sfera stalno mjesto istraživanja dječje književnosti od njegovih početaka u 1960-im godinama, navodi Crnković (1967). Hranjec (1998) ističe da je animalistika velika dječja književna tema, a da su mogućnosti njezine obradbe i pristupa višestruke. Životinja, najbliži čovjekov prijatelj, osobito djetetov, najčešće je opisivana antropomorfno. Ili je time pisac još više želio tu životinju približiti čovjeku, ili je posrijedi alegorijska funkcija. Naime, životinje svojim ponašanjem upućuju na osobine ljudi, one govore, svađaju se, mrze te ljube. Crnković (1967., prema Hameršak i Zima 2015.), smatra da se razvedenost dječjeknjiževne animalistike sve donedavno tumačila kao izraz gotovo samorazumljive prirodne bliskosti djece i životinja. Pritom je najčešće bilo neupitno „koliko djeca vole životinje, koliko su za njih maštom i emocijama vezana, koliko ih vole promatrati, igrati se s njima, slušati i čitati o njima, poistovjećivati se s njima.“ (Crnković, 1967: 170) „Tijekom 1930-ih godina, sa zamahom produkcije hrvatskog dječjeg romana, životinje se afirmiraju kao junaci niza prevedenih, kao i nekoliko na hrvatskom jeziku napisanih romana, primjerice, *Zgoda i nezgoda Ciplića Njuškalića* (1935) Antice Juras-Ljubić te *Gojka: po svem svijetu proslavljena majmuna – čovjeka* (1936) Josipa Selaka.“ (Hameršak i Zima, 2015: 321)

3. PRIKAZ ŽIVOTINJA U DJEČJOJ KNJIŽEVNOSTI

3.1. Načini prikazivanja životinja

Crnković i Težak (2002) navode da su u dječjoj književnosti vrlo različiti načini prikazivanja životinja. U poeziju ulaze kao doživljaj prirode, u narodnoj priči nastupaju kao pomagači ili neprijatelji junaka, a katkad i kao smiješni samostalni junaci, u umjetničkim pričama ne samo da se životinje prikazuju antropomorfno, nego se lutke u liku životinja oživljuju i ponašaju u skladu s određenim životinjskim značajkama, ali i s osobinama što ih imaju same lutke s obzirom na veličinu, materijal od kojeg su napravljene i situacije u koje dospijevaju zajedno s djecom. U alegorijskim pričama, kao i u basni, predstavljaju simbole. Uza svega toga obilja uglavnom antropomorfno prikazanih i ponešto stvarnih životinja, pojavljuje se još i kao zasebna vrsta roman o životinjama (i pripovijetka o životinjama koja se od romana razlikuje samo po obimu). Pojedini pisci veoma različito pristupaju prikazivanju životinjskog svijeta. Od čiste priče, gdje životinje često uopće nisu prikazane ni sa kakvim istinskim osobinama niti žive u svom ambijentu, pa do zbiljskog prikazivanja životinja gdje se znanstvenim osobinama proučava njihov način života. Crnković (1967) ističe četiri različita pristupa prikaza životinja: 1. antropomorfno prikazivanje životinja gdje antropomorfnosti nije svrha da podcrtava zbiljske osobine životinja, nego ima druge ciljeve; 2. prikazivanje životinja s dodavanjem nekih ljudskih osobina (govor), ali te dodane osobine samo brže i jednostavnije informiraju o onome što životinja osjeća i čini; 3. realističko opisivanje životinja na temelju zapažanja i promatranja; 4. kombinacija umjetničkog i znanstvenog opisivanja životinjskog svijeta gdje su znanstveni podaci uklopljeni u doživljaj prirode. Dakako, najnepouzdaniju sliku životinjskog svijeta daju djela iz prve grupe, pa ako su vrijedna, njihova vrijednost ne proizlazi iz doživljaja prirode. „U literaturi o dječjoj književnosti uvriježeno je razlikovanje između antropomorfnog i realističnog (zbiljskog, naturalističkog) prikazivanja životinja.“ (Hameršak i Zima, 2015: 170) Nadalje, iako razlikovanje između antropomorfnog i realističnog prikazivanja životinja nesumnjivo ima svoju praktičnu vrijednost, budući da uspostavlja okvir za sistematizaciju gotovo nepregledne produkcije dječjeknjiževne animalistike, ono je teorijski prijeporno jer su dječjeknjiževne životinje nužno, makar u tragovima, antropomorfne. Odjevene ili govoreće, nerijetko u očito ljudske odnose i probleme zapletene životinje, samo su krajnji primjeri antropomorfizma, navode Hameršak i Zima (2015).

3.2. Prikaz životinja u romanu o životinjama

Prema Crnkoviću i Težak (2002), u romanu o životinjama, životinjski se svijet prikazuje onakvim kakav jest, na temelju zapažanja i proučavanja, poštujući zakone po kojima životinje žive, ne skrivajući njihove nagone i različite borbe za održanje, ne dajući im ljudske osobine. Roman o životinjama na taj se način približava znanstvenim prikazima prirode. Dakako, roman o životinjama počiva na osobnom doživljaju životinjskog svijeta, a znanstveni prikaz na sustavnom proučavanju. Katkad se znanstveni prikazi životinja, pogotovo znanstvenopopularni, unoseći osjećajnost, približavaju romanu o životinjama, dok bi se opet roman, inzistirajući na detaljnim opisima koji nisu u funkciji radnje, mogao približiti znanstvenom djelu. Istinski se pisac romana o životinjama odlikuje pravom mjerom u odnosu na ta dva segmenta: dobra fabula, napetost i živi likovi i s druge strane, autentična podloga stvarnog života.

3.3. Sporazumijevanje životinja i ljudi

Kada se životinje pojavljuju kao likovi, postavlja se pitanje načina njihova sporazumijevanja s ostalim životinjama, a posebice s ljudima. „Ipak se u velikom broju romana o životinjama na jednom području odstupa od „čiste“ stvarnosti. Riječ je o načinu međusobnog sporazumijevanja životinja, pa i o sporazumijevanju s ljudima, odnosno o jeziku kojim životinje govore ili zapravo o tome da uopće govore.“ (Crnković i Težak, 2002: 28) Nadalje, Crnković i Težak (2002) smatraju da se životinje sasvim sigurno sporazumijevaju nekim sustavom znakova koji ljudi ne mogu otkriti. Sporazumijevanje u romanu može se ostvariti na dva načina: opišu se pokreti i zvukovi koje životinja proizvodi ili uopće promjene u ponašanju životinje te se iz toga zaključuje što životinja „govori“ pa se to izrazi ljudskim govorom. To se može vidjeti kod Jacka Londona u romanima o psima ili se sve skupa odmah prevodi u ljudski jezik pa se u romanu pisac slobodno služi svim prednostima koje daje dijalog i svako drugo izražavanje osjećaja, htijenja i upozoravanja kao kod Felixa Saltena u romanu *Bambi*. U tom smislu govor životinja samo je prividno antropomorfna značajka. Nadalje, govor životinja može se pretvoriti u zamku koja vuče prema pravoj antropomorfnosti ako pisac dopusti da životinje izražavaju osjećaje, sudove i razmišljanja kakva, ili ne odgovaraju životinjskoj prirodi i mogućnostima, ili znanost nije kadra utvrditi odgovaraju li.

4. TEMA RATA U DJEČJOJ KNJIŽEVNOSTI

4.1. Drugi svjetski rat i Domovinski rat

Iz povijesnih ili žanrovskih pregleda u hrvatskoj znanosti o dječjoj književnosti mogu se sažeti odrednice koje se odnose na hrvatsku dječju književnost o ratu. Riječ je o strukturiranju korpusa u dva velika tematska kruga - dječju književnost (mahom prozu) o Drugom svjetskom ratu te dječju književnost (ponovno uglavnom prozu) o Domovinskom ratu. Ta je podjela samo uvjetna i pomoćna u određivanju cjelokupnog korpusa hrvatske dječje književnosti o ratu i ne odnosi se na strukturne ili kakve druge razlike između tako zamišljenih tematskih krugova. Prema Zimi (2001), svim dječjim piscima koji pišu o ratu zajednički je pristup koji govori o strahoti rata. U hrvatskoj dječjoj književnosti rat se (najvećim dijelom) ne shvaća kao društveni fenomen, nego kao niz strašnih događaja, kao sveobuhvatnost neželjenog zla, kao teško shvatljiva, okrutna, nesmiljena realnost u dječjim životima i to neovisno o tome gdje ih pripovjedač zatječe. Autori koji pišu o ratu u hrvatskoj dječjoj književnosti referiraju se na dva stvarna, doživljena rata i na povijesne i društvene činjenice vezane uz te ratove. Stoga se i mogu izdvojiti dvije skupine djela koja pripovijedaju o dva različita rata, navodi Zima (2001).

Nadalje, da bi, takav kakav jest, rat uopće mogao biti percipiran kao sadržajni element u dječjoj književnosti, autor odabire prikladnu pripovjednu perspektivu. U hrvatskoj dječjoj književnosti o ratu autori odabiru između dvije pripovjedne instance. Prva je pripovjedna instanca ona koja pokušava pripovijedati o ratu onako kako ga vidi i doživljava dijete. To podrazumijeva odsutnost ili barem ublažavanje autocenzure, težnju da se neshvatljivo pretoči u barem djelomično shvatljivo, inzistiranje na predočavanju svakodnevice, na utjecaju rata na djetetov život, odnosno dječji život i život uopće. Druga instanca rat prikazuje onako kako ga odrasli pripovijedaju, tumače i opisuju djetetu. To podrazumijeva ideologiziranost diskursa, shematičnost, dječje likove s funkcijom. Te se dvije instance u mnogim slučajevima prepliću i spajaju i tek poneki autor konzekventno primjenjuje samo jednu od njih. Tako su *Modri prozori* Danka Oblaka odličan primjer za dosljednu primjenu prve pripovjedne instance, dok su romani Gabre Vidovića jednako dobar primjer za drugu, smatra Zima (2001).

4.2. Rat kao sazrijevanje i rat kao pustolovina

Dječja književnost koja govori o ratu može opisivati rat kao sazrijevanje i rat kao pustolovinu. Te se strategije također ponekad prepliću, no odabir između ove dvije narativne organizacije inicijalni je odabir koji pisac čini kako bi mogao pripovjedno raščlaniti rat, odnosno, uklopiti ga u svoje pripovijedanje, navodi Zima (2001). „Rat kao sazrijevanje onaj je način pripovijedanja koji za svoju temu odabire užas i nesigurnost koju rat stvara u dječjim životima, izmještenost djeteta iz svakodnevice, njegovu nesposobnost i nemoć da rekonstruira utješnu dokonost predratnog života, i pritom su ratne okolnosti ključne u sazrijevanju dječjih likova, bilo u suočavanju sa depresijom i očajem zbog patnje, stradanja i smrti, bilo zbog drukčijih životnih okolnosti te prisilnog odrastanja i preuzimanja odgovornosti za sebe ili čak i za druge. Druga je strategija jednostavnija i umjesto dječjeg proživljavanja i nastojanja psihološke raščlambe dječjeg stanja odabire dječje sudjelovanje u ratnim manifestacijama, bilo u neposrednoj ratnoj opasnosti (u Drugom svjetskom ratu djeca borci, kuriri i sl., u Domovinskom ratu dječja akcija na ratnim područjima), bilo povezano s ratnim operacijama u bilo kojem smislu.“ (Zima, 2001: 85)

4.3. Djeca u danima rata

Položaj i stradanja djece u ratu pojavljuju se u dječjim romanima jer su dio dječjega života. „Grozota i apsurdnost rata nikad nije strašnija nego kad se odražava u zrcalu dječjih očiju.“ (Hranjec, 1998: 149) Naglasak je na patnjama djece zbog gubitka članova obitelji, nestašice hrane i pića, nesigurnosti, strahova i zlodjela okupatora. Nadalje, u danima rata djeca su imala ulogu aktivno sudjelovati u borbi, primjerice, njegovati ratnike i prenositi poruke. Rat koji karakterizira divlja rušilačka snaga i koji je suprotan svim ljudskim pozitivnim nastojanjima, najteže pogađa dječji svijet čiji su temelji sazđani na optimizmu i na vjeri u život. Rat briše djetinjstvo ostavljajući u zamjenu nezadovoljenost fizičkih potreba, teške psihičke traume, potrebu da dijete preskočivši normalni razvojni ciklus postane u trenutku odrastao čovjek i ponese na nejakim leđima sav teret svijeta koji ono nije stvorilo, ističe Hranjec (1998). Kakav je položaj djece u ratu i odnos djece i životinja u romanima o Drugom svjetskom ratu i Domovinskom ratu, pokazat će analiza odabranih romana.

5. LIKOVI ŽIVOTINJA U DJEČJOJ KNJIŽEVNOSTI O RATU

U radu će se analizirati romani *Pirgo* (1953) Anđelke Martić, *Bijeg u košari* (1992) Maje Gluščević, *Alfi se vraća kući* (2007) Josipa Laće i *Kučak s Prevlake* (2004) Stijepa Mijovića Kočana. U odabranom korpusu proučavat će se položaj i ponašanje životinja u ratu, odnos životinja s djecom i ljudima u ratnom vremenu, prostori u kojima se životinje kreću te strahovi životinja od rata i ljudi. Čitajući i uspoređujući romane doći će se do traženih podataka, kao i do novih saznanja o položaju životinja u ratnim vremenima te o posljedicama koje rat ostavlja na životinje, koje su autori na vrlo senzibilan način opisali. Položaj životinja opisan je realistično, upravo kako je bilo za vrijeme ratnih stradanja. Također, analiza romana pokazat će kako su životinje i djeca bile žrtve rata.

5.1. Roman *Pirgo* Anđelke Martić

Roman *Pirgo* govori o prijateljstvu petogodišnjeg dječaka Željka i laneta Pirga u vrtlogu Drugog svjetskog rata. Djelo je objavljeno 1953. godine u Zagrebu. Petogodišnji Željko malo je siročić, jedno od mnogih u ratnom vihoru. Roditelji su mu bili živi, ali u ratu i šumi u neprestanim akcijama i bombardiranjima nisu mu mogli posvetiti roditeljsku skrb. Osim toga, on se osjećao beskorisnim jer nije imao nikakvo „ratno zaduženje“. Na drugoj strani, u svijetu šume, lane je ostalo samo nakon što su bombe usmrtile srnu i srndaća. Ta dva malena stvorenja u ratnim strahotama „bačena“ su jedno drugom u zagrljaj da se zavole, međusobno hrabre i nekoliko mjeseci budu nerazdvojni. Jednostavna i topla priča pisana u prvom licu zrači humanizmom i ujedno je jedna od najdubljih osuda rata i dječjeg stradanja u hrvatskoj književnosti, navodi Hranjec (1998).

5.1.1. Položaj životinje – laneta Pirga u ratnim situacijama

Petogodišnji dječak Željko, partizansko dijete, volio je Pirga jer je trebao toplinu i prisnost u danima kada je život visio o koncu. Volio ga je jer je lakše biti hrabar ako se i sam

za nekoga brineš. Zbog toga su ga počeli uvažavati i stariji dječaci. „Nisam više, kao uvijek do sada, najmanji i najslabiji, sad imam i ja nekog za koga ću se brinuti, koga ću štiti. Sad će i meni biti lakše, jer kad čovjek ne misli samo na sebe, i osjećaj straha je manji.“ (Martić, 2002: 47) Budući da su za vrijeme avionskih bombardiranja srna i srndać, Pirgovi roditelji, ubijeni, dječak Željko i lane stisnuli su se jedno uz drugo i pronašli način da se zajednički odupru Zlu. S jedne strane, lane je pružilo iskrenu ljubav i utjehu dječaku Željku te je učinilo rat podnošljivijim, a s druge strane, lane je omogućilo Željku da i on bude koristan u ratu i da ima određenu obvezu, tj. ratno zaduženje. „Mladunče se stislo uz mladunče i traži pomoć!“ (Martić, 2004: 51) Međutim, kada je započela ofenziva¹ i kada je dječak morao u zemunicu, došlo je vrijeme njihova rastanka. Budući da Pirgo, kao šumski stvor, ne bi mogao biti bez sunca i zraka, najbolja je odluka bila da ga kurir² Dragan odveze u kavezu u Liku i Baniju. Može se zaključiti da je rat, kako je spojio dva prijatelja, tako ih je i rastavio. Žrtva koju je Željko morao podnijeti dokaz je njegovog preranog i prisilnog sazrijevanja. Morao je shvatiti da se ljudi u ratu odriču najmilijeg.

5.1.2. Opis i ponašanje životinje – laneta Pirga u ratnim situacijama

Pirgo je opisan onakvim kakav jest, realistično, na temelju zapažanja i proučavanja, poštujući zakone po kojima životinje žive, ne skrivajući njihove nagone i različite borbe za održanje i ne dajući im ljudske osobine. „Iza stabla se pojavila lijepa nježna životinjica, žućkaste dlake, posute svijetlim točkastim pjegama, tankih vitkih nožica.“ (Martić, 2004: 45) Kako je vrijeme prolazilo, Pirgo je rastao. „Moje je lane raslo i jačalo. Zubići su mu bili već čvrsti, a na glavi su kožu probila dva roščića. (...) I dlaka mu je postala dulja i oštija, a pjegice kao da su se gubile.“ (Martić, 2004: 99)

Budući da je Pirgo odmah nakon susreta sa Željkom vidio u njemu prijatelja, nije osjećao nepovjerenje, pa tako ni prema ostalim ljudima u Intendanturi³ koji su ga prijateljski dočekali i prihvatili. Pirgo se ponašao u skladu sa životinjskim nagonima, tj. kao i svaka druga životinja. Volio je slobodu koju može osjetiti u šumi i na livadama. To se može vidjeti u situaciji kada je Željko izveo Pirga u šetnju kako bi vidio je li se Pirgo zaista priviknuo na

¹ vojni napad većih razmjera

² raznoslač službene pošte i prenositelj poruka

³ vojna ustanova koja opskrbljuje brigade i bolnice odjećom, obućom, pokrivačima i hranom

njega i hoće li pobjeći: „Najprije se lane začudilo suncu, žmirnulo i streslo glavicom, a onda obijesno potrčalo livadom. (...) Napokon, lagano učini dva – tri koraka prema drveću, uđe u njihov hlad, podigne glavicu i stane njuškati na sve četiri strane.“ (Martić, 2004: 86)

Pirgo je lik koji je pružio utjehu, veselje i ljubav ne samo Željku, nego i ranjenicima koje su išli posjetiti, a to se vidi u Pirgovom ponašanju prema ranjenicima: „Svi su htjeli pomilovati životinjicu. A moje malo lane, kao da je to znalo zareda od kreveta do kreveta, kod svakog stane malo, ponjuši okolo, takne njuškicom lice ranjenika, gurnu glavicu u nečije krilo, kao da osjeća da treba prirediti što veće veselje ranjenim drugovima.“ (Martić, 2004: 143)

Također, roman otkriva kako životinje imaju osjećaje, što se može vidjeti u trenutku rastanka. „On se začuđeno vrtio po uskom prostoru koji su mu odredili i zaustavljao oči na meni, kao da od mene traži objašnjenje. Odvratio sam pogled. Bilo mi je neizrecivo teško.“ (Martić, 2004: 159) Može se zaključiti kako se lane u vrlo kratkom vremenu zbližilo sa Željkom što pokazuje kako životinje vjeruju djeci i osjećaju se sigurno u njihovoj blizini. Hranjec (1998) navodi kako je pored jednostavnosti, obilježje fabule i realizam koji je naglašen i svršetkom lišenim hepienda: prijatelji se rastaju, kako to inače jest u životu.

5.1.3. Odnos životinje – laneta Pirga i djeteta – Željka

Najbolji su tekstovi u kojima se bez velike patetike i neuvjerljivih pothvata opisuje stvaran život djece u teškim ratnim uvjetima u kojima na surov način upoznaju teške strane života i nemaju ni vremena ni mogućnosti proživjeti normalno djetinjstvo. Njima je djetinjstvo ukradeno i oteto, a teškoće kao što su nestašice hrane, stresovi nad zločincima, odvojenost od bližnjih, prevelik su teret za njihova slaba leđa, ističu Crnković i Težak (2002). Roman je ispisan u prvom licu, čime se pojačava bliskost. Pisan je iz perspektive petogodišnjaka Željka izražavajući njegove misli i govore u ratnom vremenu.

Dječak Željko pri prvom je susretu s Pirgom osjetio nježnost i utjehu, ali i osjećaj zajedništva, osjećaj da više nije sam, a time se i strah od rata smanjio. Taj osjećaj dijelilo je i uplašeno lane, izgubljeno u vihoru rata i avionskog bombardiranja, koje se sklopčalo pored dječakovog tijela. Time se naglašava kako životinjsko dijete ima jednake potrebe kao i ljudsko dijete, a to su osjećaj sigurnosti, brižnosti i ljubavi.

Sve reakcije i postupke mališana karakterizira čistoća osjećaja, izvorna plemenitost i humanizam, a to se može vidjeti u trenutcima kada su Željko, Teta, pisar Joža i ekonom Jova shvatili da su Pirgovi roditelji stradali u avionskim bombardiranjima. Željko je vidjevši taj prizor zaplakao i nesebično poželio da su mu roditelji živi, pa makar to značilo da bi se istoga trena morao rastati s lanetom te u trenutku kada je pokušavao nahraniti lane kao da hrani mlađega brata. Može se zaključiti kako je ljubav između životinje i djeteta tako čista i nevina jer dijete ne vidi lane samo kao životinju, nego kao prijatelja i člana obitelji.

Prijateljstvo djeteta i laneta usred partizanskih položaja, u neprijateljskom okruženju i u posve neprirodnim, ratni okolnostima, postaje simbolična veza s normalnim, mirnodopskim životom. Autorica je svjesno podcrtala lirsku, simboličnu stranu neobične situacije, suočavajući ozbiljnost i okrutnost rata i naivnost, bezbrižnost djeteta i životinje. Dječak pripovjedač već je s pet godina upoznao smrt, lakoću ubijanja i umiranja, razaranja, strah i neizvjesnost, a lane predstavlja sve suprotne, lijepe stvari u djetinjstvu koje dječak nije upoznao, navodi Zima (2001). Također, poznato je kolika je bliskost djeteta i životinja u stvarnom životu, kao i uzbuđenje pri biranju imena životinje, a to se vidi i u ovom romanu: „Odjednom mi se umorna misao zaustavi na toj rečenici. Kako reče tata? Pirgavo? Pirgavo, pa to znači pjegavo. Pa doista, lane ima bijele pjegice, posute po žućkastoj dlaci. Pa da! Uzviknem glasno, odjednom se razbudivši. Pirgo, neka se zove Pirgo... i ja se veselo nasmijem.“ (Martić, 2004: 83)

Situacija u kojoj se najbolje vidi koliku ljubav i zahvalnost Pirgo osjeća prema Željku je kada između prirode, tj. slobode koja je potrebna životinji i dječaka, Pirgo izabire blizinu dječaka. Iako je dječak odmjeren u prvome redu iskrenim, dubokim osjećajima prema Pirgu, ipak na saznanje da je lopov u kuhinji Pirgo, reagira kao svako drugo dijete, ne razmišljajući o tome kako je Pirgo samo životinja i ne razumije što je krađa. „O, ti, nezahvalniče, kradljivče, nosi se od mene, ne trebam te više“, i sam ne znam kako se to dogodilo, i sad mi je teško sjetiti se toga, snažno ga udarim po baršunastim leđima.“ (Martić, 2004: 105) U takvim situacijama životinja reagira na način da pobjegne kada osjeti da je nepoželjna. U ovoj situaciji to je učinilo lane. Pirgova je ljubav bila veća od tog nesretnog događaja, pa se ipak vratio Željku, a susret je bio prepun suza radosnica, baš kao u stvarnom životu pri susretu dvaju prijatelja.

Rat je u ovom slučaju nelijep, realan okvir lijepom, ali nemogućem prijateljstvu, budući da rat rastavlja dječaka i životinju, jednako kao što ih je i sastavio, tvoreći složenu strukturnu pozadinu priči o prijateljstvu djeteta i životinje: bez rata tog prijateljstva ne bi bilo, ali isto tako upravo rat to prijateljstvo i prekida, ističe Zima (2001). Najtužniji trenutak za Željka bio

je kada je saznao da se mora rastati od Pirga. Može se zaključiti kako su djeca na ovaj način shvatila kako rat razdvaja ljude i prijatelje, ali važno je podnijeti takvu žrtvu ukoliko je to za dobrobit jedne i druge strane.

Željko je zavolio lane u trenutcima kada se najmanje nadao da će upoznati nekoga, a Pirgo je zavolio dječaka onako kako to može plaha i nikad sasvim pripitomljena šumska životinja, svim srcem i bez ikakva pretvaranja. Njihovo zajedništvo i bliskost najbolje prikazuje sljedeća situacija: „Sjeo sam, a kraj mene posljednji put, milo moje lane, koje se već pomalo pretvaralo u pravog srndaća. Umiljavalo mi se i svojim roščićima me bockalo u lice. Blago sam se branio, a onda priljubim svoju glavu uz njegovu i prošapćem: „O, milo moje, i po drugi put postaješ ratno siročić i obliju me suze.“ (Martić, 2004: 159) Ljubav se pokazuje djelima i to se može vidjeti u odnosu Željka i Pirga od početka do kraja njihovog susreta, a zaokružuje ju poruka koju Željko ostavlja na kavezu u kojem se nalazio Pirgo. „NE ZABORAVI ME NAHRANITI!“ (Martić, 2004: 160)

5.1.4. Odnos životinje – laneta Pirga i ljudi

Željka kao nukleusa romana povezuje ljubav prema Pirgu koja je obostrana, a ljubav prema Pirgu pokazali su i ostali ljudi koji su boravili u Intendanturi. Među njima je Teta koja je krenula u potragu za Željkom nakon avionskih bombardiranja, a pronašavši Željka i njegovo lane, prigrllila ga je i pokazala suosjećanje nakon što su shvatili da su mu roditelji ubijeni. Na isti su način reagirali Jovo i Joža koji su također išli potražiti Željka. Postupci ovih ljudi pokazuju nesebičnost i ljubav, kako prema ljudskom djetetu, tj. Željku, tako i prema životinjskom djetetu, lanetu Pirgu.

Lane je unijelo radost i osvježenje u Intendanturu i svi su ga rado htjeli vidjeti. Budući da je Pirgo bio vrlo mlad i nije naučio piti ništa osim majčinog mlijeka, Željko, kao i bilo koje drugo dijete, nije znao na koji ga način treba nahraniti. Mnogo mu je pomogao Jovo koji je, nakon što se vratio s uspješne ratne akcije, poklonio bočicu i dudu za Pirga.

Pirgo je na zanimljiv način pomogao ranjenicima koji su s velikom pozornošću slušali priču o Pirgu, a najsmješnije im je bilo kada su shvatili kako je Pirgo opet postao „kradljivac“ ugledavši komadić cigarete koji mu je virio iz njuškice. Pirgo je djelovao kao lijek na ranjenike jer je pružio ono što je ranjenicima najviše bilo potrebno, a to su veselje i smijeh u tužnim ratnim danima. Može se zaključiti da je ova ratna priča pozitivna priča i u njoj nema ni

trunke mržnje, a pronalazak Pirga i druženje s njime predstavlja svijetlu stranu rata. Na dobrotu ljudi, lane je uzvratilo dobrotom, a svi su Željtkovi prijatelji postali i Pirgovi prijatelji.

5.1.5. Prostori u kojima se životinja – lane Pirgo kreće

Radnja romana zbiva se na obroncima Papuka, nadomak cesti put Voćina, u vojnoj Intendanturi, u barakama. Tu je boravio i Pirgo nakon što ga je Željko pronašao. Barake su bile sagrađene u skladu s ratnim vremenom. Bile su drvene, vrlo male i praktične, tj. pod istim krovom bile su soba za spavanje, kuhinja, radna soba, a malo dalje u drugim drvenjarama skladišta s raznom robom, kućica za stražare i kurire i mala staja za dva konja i kravicu. U tim je zgradama bila Intendantura VII. korpusa⁴, mjesto koje je uvijek bilo živo. Pirgo je dobio svoje mjesto u Intendanturi prepunoj ljudi.

I na razini lika i razini priče roman je natopljen lirizmom. Osim što razbijaju narativni tijek, ti lirski otoci, sazdana od pejzažnih slika, javljaju se kao kontrapunkt strahoti avionskih bombardiranja. Tako je i priroda, pored životinje i čovjeka, u funkciji kontrapunktiranja nenaravnog, uništavajućem Zlu, navodi Hranjec (1998). Dakle, šuma Papuka, gdje je živjelo lane prije nego što ga je Željko sreo, opisana je u kontrastu s ratnim vremenom. „Čistinu je prekrivala bujna, visoka trava, u njoj su se rumenjeli, bijeljeli i plavetnjeli cvjetići, po kojima su popadale pčele, šarenokrili leptirići, na stotine bubamara i sva sila ostalih sićušnih kukaca.“ (Martić, 2004: 37-38) Ipak, takva slika prirode mijenja se za vrijeme avionskih bombardiranja jer su bombe razorile sklad i čistoću prirode. „Skršene su grane visile, lišće popadalo po jamama, tužno leži mladi hrastić koji, eto, u rastu neće stići svoje visoke i granate šutljive drugove. Činilo mi se da šuma tužno, pretužno uzdiše.“ (Martić, 2004: 47)

Bolnica u kojoj su bili ranjenici bila je dobro skrivena golemim drvećem tako da ni najbistrije oko bilo kakva aviona nije moglo vidjeti da tu žive partizani. Potpunu razliku lijepe prirode gdje je bila smještena bolnica, činile su sobe bolesnika koje su prikazane realistično, u skladu s vremenom, tj. ratnom situacijom. Sobe su bile dugačke s drvenim ležajima, a neki su kreveti bili na kat. U sredini je stajao veliki stol pun knjiga, novina i brigadnih listova.

⁴ vojna jedinica od više divizija ili brigada (divizija - najveća vojna postojba za samostalno djelovanje, brigada - vojna potrojba različita sastava)

5.1.6. Strahovi životinje – laneta Pirga od rata

Lane je osjećalo strah od avionskih bombardiranja, baš kao i Željko. Bilo je izgubljeno, preplašeno i samo u šumi. Šumska životinja osjetila je strah od rata jer su rat i bombe predstavljale nepoznanicu u lanetovom životu. Dakle, u nevremenu su se čovjek i životinja stisnuli jedno uz drugo i tako pronašli način da se zajedničkim življenjem odupru Zlu. „Do vruga, pa to je kao u priči! Mladunče se stislo uz mladunče i traži pomoć!“ (Martić, 2004: 51)

5.1.7. Strahovi životinje – laneta Priga od ljudi

Lane je osjećalo nesigurnost i bojažljivost kada je došlo u Intendanturu. Bio je to strah od nepoznatog, tj. od ljudi. Taj strah i zabrinutost su opravdani budući da je lane šumska životinja koja je bila mlada i nepripitomljena. S vremenom, kada je Pirgo shvatio da mu ljudi neće učiniti ništa nažao, strah i zabrinutost su nestali.

5.1.8. Značenje djela i lika Pirga

Umjetnička je vrijednost *Pirga* ponajprije u tome što su djeca u prvom planu. Pri tome se misli na ljudsku i životinjsku djecu koja su bila nevina i bespomoćna u ratnom vihoru. Na iskren i neposredan način djelo izriče staru grčku izreku: „*Kad ne bi bilo djece, ratovi bi bili manje strašni.*“ Kao takva, knjiga odolijeva vremenima i ratovima. Današnja djeca imaju priliku objektivnije sagledati povijest svoje domovine. Može se reći da je Pirgo sve to proživio: kao siročje bez oca i majke, kao i toliko naše djece u ratovima koji su divljali na ovim prostorima, djece koja su izgubila sve, a često nisu niti stigla saznati da pripadaju nekakvim protivničkim stranama, ističe Zalar (2004). Čitajući djelo, može se vidjeti da su u ratnim strahotama stradavali nevini, tj. djeca, ali i životinje koje su bile bez roditeljske skrbi. Rat nije nikomu ništa dobro donio što također vodi poučnosti djela te je važno tomu osvijestiti djecu u današnjem dobu kada postoji mnogo elektroničkih igara s tematikom rata. Tema je utemeljena na stvarnoj podlozi, na činjenicama kojima je mnogima vjerojatno i sama autorica

bila svjedokinjom. Roman dočarava sumorno vrijeme Drugog svjetskog rata na području Papuka. *Pirgo* je iskreno djelo, klasično jednostavno, s realističkom koncepcijom oplemenjenom lirizmom, djelo koje zrači humanizmom i koje je na djeci primjeren način otpor ratnoj grozoti. Pruža djetetu pravo da se veseli i da ima za što živjeti čak i onda kad sve izgleda nemilo i tužno, navodi Zalar (2004). U djelu je važna pojavnost životinje, tj. laneta Pirga jer pokazuje kako je rat okrutan i ozbiljan jer uništava sve oko sebe, razdvaja prijatelje i stradavaju nevini. Pirga je rat učinio siročetom, ali s druge strane pokazalo je kako ljudi, a posebice djeca, mogu i trebaju pomoći svakomu u nevolji, pa tako i nedužnim životinjama te im pružiti sigurnost i utjehu. Na taj će se način čovjek osjećati korisnijim jer je nekome pomogao, a životinja će osloboditi čovjeka od usamljenosti koja je bila česta kako u ratnim vremenima, tako i u današnje vrijeme. Djela poput *Pirga* mogu se smatrati ključnim animalističkim motivom hrvatske dječje književnosti, ističu Hameršak i Zima (2015).

5.2. Roman *Bijeg u košari* Maje Gluščević

Roman *Bijeg u košari* govori o dirljivom odnosu dječaka i magarca. Prikazana su ratna događanja u Dalmatinskoj Zagori, u selu nadomak Knina, na samom početku Domovinskog rata kada je potkraj 1991. došlo do otvorene agresije Srbije, Crne Gore i Jugoslavenske armije na Hrvatsku te su pobunjeni Srbi iz okolice Knina postavili balvane na cesti. Djelo je objavljeno 1992. godine u Zagrebu. Dječak Jerko zatekao se za vrijeme rata na selu kod bake i djeda. Njegovi su roditelji živjeli i radili u Njemačkoj kako bi zaradili dovoljno novca za gradnju nove kuće. Kako su se ratna zbivanja sve više približavala njihovoj kući, baka je smislila plan kako spasiti svoga unuka. Stavila je Jerka u košaru s kupusom, košaru objesila preko magarca Sivka te ih poslala što dalje od ratnog područja. Tu počinje Jerkovo i Sivkovo uzbudljivo putovanje te stvaranje snažnog prijateljstva uz koje će sretno proći tijekom ratnih događanja.

5.2.1. Položaj životinje - magarca Sivka u ratnim situacijama

Ozbiljna, teška te odgovorna tema iseljavanja stanovništva pred ratnom opasnošću prikazana je pričom o hrabromu dječaku Jerku i pametnom magarcu Sivku koji je na svojim leđima pronio Jerka kroz rat. Zima (2001) navodi kako se Jerko uglavnom pasivno prepušta magarčevom instinktu, ne oslanja se na vlastite snage i vlastitu procjenu situacije, nego se u potpunosti pouzda u magarca i njegov instinkt da pobjegne iz opasne situacije. Dakle, magarac Sivko aktivni je lik koji spašava Jerka od srpskog agresora riskirajući vlastiti život. Jerko je tek šestogodišnjak, stoga je njegova djetinja dob glavni generator njegove pasivnosti. On se nije u stanju brinuti sam za sebe i uspijeva se izvući iz nevolje zahvaljujući Sivku koji ima ulogu njegovog zaštitnika i dobrog anđela.

5.2.2. Opis i ponašanje životinje - magarca Sivka u ratnim situacijama

Magarac Sivko bio je najpametniji, najlukaviji i najhrabriji magarac na svijetu, ističe Gluščević (2009). Tovar nam je inače sinonim za tvrdoglavost, pa i glupost, ali rat je

pokrenuo i ovu domaću životinju koja u košari na svojim leđima iznosi mališana iz sela u koje ulaze pijani kokardaši⁵ (bradonje s kokardom na šubari⁶). Sivko se ponašao zaštitnički kada su u selu započeli topovski udari. Štitio je Jerka i baku. Može se zaključiti da životinja može promijeniti svoje ponašanje kako bi pomogla čovjeku. Također, da bi bilo tako, mora postojati velika ljubav i odanost životinje prema vlasnicima.

Tijekom putovanja, tj. Jerkove i Sivkove avanture, Sivko je ponekad htio poslušati Jerka, a ponekad ne, što je činilo pustolovinu zanimljivom iako je bio rat i vladao je strah. „Hej, stani, Sivko! Dosta je šale!“, vikao je iz košare. Ali je Sivko bio tvrdoglav i svojeglav magarac. „Ia – ia!“, revao je kao da mu veli: „Počekaš, počekaš!“ (Gluščević, 2009: 39)

U mnogim situacijama Sivko se pokazao ne samo kao hrabar, nego kao i vrlo mudar magarac. Pronašao je način kako da se Jerko popne na stablo prislonivši se uz deblo. Nadalje, kada su ušli u selo koje su opkolili neprijatelji i kada je dječak Rajko spasio Jerka i Sivka rekavši neprijateljima u krčmi da je magarac njegov, Sivko je shvatio da ga treba slijediti kako bi se spasili. Na povratku, kada su ponovno morali proći kroz selo, hodajući tiho i oprezno, najednom su se upalila svjetla na vojnom kamionu u kojem su bili neprijatelji, a Sivko je brzo reagirao i sakrio se iza murve⁷ te čekao da prođe opasnost. Životinja je reagirala mudro kako bi spasila vlastiti život, ali u prvom redu život dječaka.

Tijekom ove ratne pustolovine, bilo je zanimljivih trenutaka koji su prikazani trenutcima kada Sivko jede u slast. „Ia- ia!“, zarevao je živo i veselo pozdravljajući jutro. Bio je vrlo dobre volje. (...) Sivko se zatrčao pa ravno ka gorskome vrelu. Srkao je požudno i glasno, a kad se napio, okrenuo je glavu i zadovoljno frknuo nozdrvama.“ (Gluščević, 2009: 43-44) Kad god je hrana bila u pitanju, Sivko bi živnuo i u takvim su trenutcima zaboravljali na opasnost.

5.2.3. Odnos životinje – magarca Sivka i dječaka – Jerka

U romanu je naglasak na opisu ratne pustolovine Jerka i Sivka. „Oblikuje se u Maje Gluščević rado korišten motiv prijateljstva djeteta i životinje, bliskost u nevolji, međusobno razumijevanje, razgovor „nemuštim“ jezikom. A to zbližavanje još više pojačava doba

⁵ četnici, srpski pubunjenici

⁶ krznena kapa s okruglom metalnom značkom

⁷ dud

neljudskosti, kad se mali i nemoćni stisnu jedni uz druge, kad traže malo topline i pomoći.“ (Hranjec, 1998: 113)

Kada je Jerko došao iz Njemačke kod bake na selo, sprijateljio se s dječacima, psićem Žućom i magarcem Sivkom te je smatrao kako ga je upravo Sivko najbolje razumio. „Kad bi mu rekao: „Iha! Iha!“, Sivko bi strignuo svojim dugačkim uškama i, ne premišljajući se ni trenu, potrčao koliko ga noge nose. A kada bi izletio iz dvorišta, zarevao bi gromoglasno kao da i njega poziva da pođe za njim.“ (Gluščević, 2009: 20).

Jerko je dobro poznao Sivka i mogao je pomoću pokreta i zvukova koje je proizvodio te prema promjenama raspoloženja prepoznati što mu Sivko govori. Situacija u kojoj Jerko prepoznaje što mu Sivko poručuje pomoću pokreta: „Eno, gori naše selo, Sivko!“, zajecao Jerko, a onda se zagrenuo i zaplakao. Gledao Sivko neko vrijeme kako Jerko tužno šmrca i plače gore u kruškinjoj krošnji pa mu se sažalilo to malo bespomoćno stvorenje. Primaknuo se bliže te stao pod granu kao da mu želi reći: „Hajde, dođi! Prepusti sve meni!“ (Gluščević, 2009: 43) Situacija u kojoj se prepoznaje kako je Jerko shvaćao što mu zvukovima Sivko poručuje: „(...) frknuo nosom kao da mu veli: „Ništa se ti ne brini! Ja sam vođa puta.“ (Gluščević, 2009: 38) A kada bi Sivko promijenio ponašanje Jerko je znao da Sivko s njime suosjeća i da ga razumije. „Što bih ja bez tebe, Sivko?“, rekao mu je gladeći ga po čelu. A Sivko se ukočio od milja pa ni da trepne. Samo je u njega buljio onim svojim krupnim blistavim očima. Je li u njima bilo ljubavi? Po svoj prilici jest!“ (Gluščević, 2009: 45) Također, volio je Jerko i psa Žuću i znao je prepoznati što mu i on govori te kako se osjeća.

Jerko je u potpunosti vjerovao Sivku i znao je da će ga on čuvati, dok je Sivko preuzeo dogovornost za Jerka. Dječak se osjećao najsigurnijim dok je bio u košari. Tu je prikazano ono djetinje u Željku jer je mislio da je, skriven od pogleda ljudi, najsigurniji u košari. Jerku je Sivko bio heroj koji je u mnogim situacijama nadmudrio neprijatelje i uspio pobjeći. Može se zaključiti da nije bilo Sivka, Jerko se vjerojatno ne bi mogao spasiti od neprijatelja.

Na njihovom putu nije bilo hrane u izobilju i nije bila tako ukusna kao bakina hrana, ali sve što su mogli jesti, Jerko je prijateljski dijelio sa Sivkom. „Evo, pola tebi, pola meni“ rekao je prepolovivši krišku.“ (Gluščević, 2009: 67) Tvrdoglav i svojeglav bio je magarac Sivko, ali na Jerkovu dobrotu reagirao je tada zahvalnošću koju je pokazao ližući mu dlan.

Njihov bijeg, tj. ratna pustolovina na trenutak se činila kao dječja igra. Naime, tijekom njihovog putovanja Jerko je zamišljao da je vitez, a Sivko da je konj vileni. Na ovaj je način pojavnost životinje omogućila ublažavanje ratne strahote jer su dječak i životinja nakratko

zaboravili da su u ratnom vremenu te su utonuli u svijet mašte, zabave i bezbrižnosti. Simbolično je rečeno da se u toj igri nisu bojali zmajeva ni aždaja, što predstavlja neprijatelje u ratu.

Priča o prijateljstvu između djece i životinja na prvom je mjestu, a naglašenija je i ozbiljnija, i to onoliko koliko je i ratna zbilja ozbiljnija i opasnija od svih problema i nedaća mirnodopske svakidašnjice. Izbjegavajući maniru crno-bijelih slika, pripovijedajući ratne nevolje što su snašle šestogodišnjeg dječaka koji na leđima svoga magarca Sivka pokušava pronaći put do slobodnog područja, ostavlja se prostor za dobrotu i plemenitost na drugoj strani, navodi Vučić (2009). Dječak Rajko primjer je toga jer pokazuje kako nisu svi pripadnici srpske narodnosti bili okrutni. On je spasio Jerka i Sivka od bradatih vojnika te ih sakrio i nahranio u svojoj garaži.

Prijateljstvo dječaka i životinje pokazuje se puno jačim nego što odrasli slute jer magarac Sivko spašava Jerku život, na čijim se leđima, skriven u košari, u zadnji čas izvukao iz sela u koje su već ulazili neprijatelji. Nakon toga, Sivko spašava Jerka u selu koje su opkolili neprijatelji kada je jedan bradonja zamalo otkrio Jerka u košari. Najznačajnija situacija koja pokazuje kako je Sivko riskirao svoj život kako bi spasio Jerkov je u vinogradu. „Načas se činilo kao da će bradonja, onako ljutit, zakrvavljenih očiju, nanišaniti na magarca, ali je ovaj bio brži. U hipu je skočio sa zidića i nestao mu iz vida. Jerkove se oči napuniše suzama. Znao je on: Sivko je namjerno privukao pažnju na sebe da njega spasi. Radi njega se odvažio na tako opasan podvig. A mogao je to i glavom platiti! „Sivko, ti si najhrabriji magarac na svijetu!“, prošaptao je kroza suze.“ (Glušćević, 2009: 72) Taj je rastanak bio težak i za Sivka i za Jerka, a bio je popraćen tužnim njakanjem. Odnos magarca i Jerka pokazuje kako je ljubav između životinje i djeteta tako velika i požrtvovna jer životinja riskira svoj život kako bi spasila djetetov život.

Kada je dječak ostao bez svojega prijatelja Sivka, spasio ga je gardist⁸ Ivan koji ga je otpremio na more u dom za djecu u kojem su se nalazila iseljena djece iz cijele Hrvatske. Međutim, Jerko se nije htio družiti s drugom djecom i stalno je mislio na Sivka. Jedina mu je utjeha i društvo bio sadreni magarac koji je simbolično predstavljao Sivka.

Roman ima sretan kraj. Rat je završio i Jerko se s roditeljima i sestrom vratio kući. Jedno jutro začuo je revanje. Odmah je prepoznao svojega prijatelja. Prijatelji su se ponovno sreli, a susret je bio pun veselja, sreće i nade u sretniju budućnost. „Bio je umoran i iscrpljen i izgledao je kao neko prebito staro kljuse, no kad je ugledao Jerka, veselo je strignuo ušima i

⁸ pripadnik Zbora narodne garde, preteče Hrvatske vojske

glasno frknuo kao da mu želi doviknuti: „Evo gle, vratio sam se!“ (Glušćević, 2009: 108) Može se zaključiti da životinja nikada ne zaboravlja vlasnika i zauvijek pamti njegovu dobrotu.

5.2.4. Odnos životinje – magarca Sivka i ljudi

Osim odnosa životinje i djeteta, roman prikazuje odnose životinje s članovima obitelji, kao i s neprijateljima u ratu. Članovi obitelji voljeli su Sivka, dok su neprijatelji ljudi u ratu bili i neprijatelji životinja.

Baka je voljela Sivka iako ju ponekad nije htio slušati zbog svoje tvrdoglavosti, ali ipak je nalazila opravdanje kako je takav jer se naradio tijekom svojega života. Dokaz da je baka voljela Sivka, a i on nju, je taj što je Sivko prepoznao bakin očaj i strah kada su neprijatelji dolazili u selo i shvatio je da mora spasiti Jerka. „Sva unezvjerena, baka se stala ogledati oko sebe ne znajući što bi uradila. (...) Odjednom joj se pogled zadržao na Sivku. Stajao je pod murvom i lupao je kopitima, a onda iznenada zarevao: „Iaaa!“ (Glušćević, 2009: 34)

Drukčiju sliku odnosa Sivka i ljudi prikazuju neprijatelji koji su htjeli ubiti sve ljude koji su im se našli na putu do ostvarenja ciljeva, tj. osvajanja Hrvatske, pa tako i jadne životinje. Ubijanjem i ranjavanjem nevinih životinja prikazana je bezosjećajnost i ravnodušnost neprijatelja u ratu. Srećom, mudri je magarac uspio izbjeći smrt.

5.2.5. Prostori u kojima se životinja – magarac Sivko kreće

Radnja romana započinje prikazom sela i dvorišta gdje je Jerko živio s bakom dok su njegovi roditelji radili u Njemačkoj. Sivko je često boravio ispod murve⁹ ili u kamenoj poljskoj staji. Međutim, kada je započeo rat, Sivko i Jerko morali su napustiti selo i tu započinje njihova ratna avantura.

„Rat je razdoblje u dječjem životu, opasna ili izazovna pozadina dječjim igrama, i njegova se opasnost i dramatičnost nerijetko stilizira kako bi odgovarala ovako zamišljenoj situaciji. Za razliku od pripovjedne strategije koja rat promatra kao razdoblje prisilnog i

⁹ listopadno drvo slatkih plodova u obliku mesnatoga grozdica; dud

ubrzanog sazrijevanja dječjih likova, u ovom tipu pripovijedanja rat neposredno ne ugrožava male dječje likove, budući da im se on događa poput pustolovine, što znači da autor najčešće preuzima pripovjedne konvencije dječje pustolovne (akcijske) proze i konstruira nevjerojatnu, gotovo nemoguću situaciju u stiliziranoj realnosti, što dječjim junacima omogućuje da iz te svoje ratne pustolovine izađu živi i sigurni u slučajevima u kojima to, izvan dječje proze, nikako ne bi bilo moguće.“ (Zima, 2001: 105)

Svoje putovanje započeli su lakim koracima uskom kozjom stazicom što ju je Sivko brzo našao među grabovim grmljem. Priroda je na tom putovanju bila u kontrastu s ratnim stanjem i opasnostima. Vladali su mir i tišina. Obilazili su zelenu livadu, guste grmove smriča i graba, hladovite šumarke te šumicu crnobora. Uživali su u takvoj prirodi u kojoj su samo cvrčci skriveni u travi pjevali svoju pjesmu. Posebice je uživao Jerko koji se u košari osjećao kao u zipci.

Potpuna suprotnost prirodi u ratu bila su sela koja su gorjela i bila uništena. „Gle, pa to je njegovo selo! Odmah je prepoznao bijelu crkvicu okruženu grobljem i hrpu kamenih kućica što su se šćućurile u prisoju među krošnjama. Ali jao! Gusti crni dim dizao se iz sela.“ (Gluščević, 2009: 41)

Neugodna iskustva i strah od rata i neprijatelja doživjeli su u selu koje je bilo prepuno neprijatelja. Ipak, spasio ih je dječak Rajko kod kojega su proveli jednu noć. „Bilo je to neko poprilično neuredno spremište za popravak automobila. Police su bile pune raznovrsnog alata, a po kutovima kantice od ulja i neke stare automobilske gume.“ (Gluščević, 2009: 54) Opis ovoga prostora nije ugodan jer simbolički predstavlja neprijateljsko selo.

Put kojim se Sivko i Jerko probijaju do oslobođenog područja prepun je iskušenja, i za jednoga i za drugoga, no kada dječaku trebao spasiti život, Sivko je bez mnogo razmišljanja privukao pozornost neprijatelja na sebe ne bi li spasio svoga štíćenika, ističe Vučić (2009). Ipak, u bijegu i potrazi izvlače se sretno iz najopasnijih situacija, uspijevaju pobjeći iz neprijateljskih okruženja, za dlaku izbjegnu bliski susret s neprijateljem te pronalaze sigurne puteve usred žestokih ratnih okršaja i sigurno stižu na svoja odredišta.

5.2.6. Strahovi životinje – magarca Sivka od rata

U romanu se opisuje kako su se Sivko, ali i pas Žučo jako bojali mina i granata te su pobjegli u kuću u kojoj su se osjećali sigurnijima. Osim što su osjećali strah, bili su zbunjeni jer nisu znali što se to događa, zašto grmi i praska iz vedra neba.

Sivko je osjetio strah i kada se našao ispred tenkova koji su uspoređeni sa željeznim gusjenicama s uperenim topovima. Tenkovi su također bili nepoznanica, kako u Sivkovim očima, tako i u Željkovim očima. Sivko je pokazao da ih se boji tako što je strignuo ušima i dao petama vjetra.

5.2.7. Strahovi životinje – magarca Sivka od ljudi

Sivko je osjećao strah od neprijatelja. Kada je bio u njihovoj blizini oprezno i tiho je hodao da ga ne bi vidjeli. Može se zaključiti kako životinja osjeti tko mu je prijatelj, a tko neprijatelj te je zato Sivko bio oprezniji kada je bio u blizini neprijatelja. Kada su neprijatelji u vinogradu opkolili Sivka, on je od straha frktao i udarao kopitima. Nažalost, ovaj put im nije mogao pobjeći te je tugu izrazio žalosnim njakanjem.

5.2.8. Značenje djela i lika Sivka

„Jednostavnost rečenice, lirizam iskaza, rat viđen očima zbunjenog, smrtno preplašenog mališana, apoteoza animalnom svijetu – to su neke odlike *Bijega u košari*. To je jedna od najtoplijih priča o ratu.“ (Hranjec, 1998: 114) Mnogo je straha, boli i patnje urezano u srca ljudi i djece zahvaćenih vihorom rata. Dječje priče i sudbine osobito su potresne. Ovaj je roman autorica posvetila svim djevojčicama i dječacima koji su u Domovinskom ratu morali napustiti svoje domove. Važno je osvijestiti djecu kako su u ratu ljudi prisilno napuštali svoje domove kako bi se spasili, a upravo je dom mjesto u kojem se osjećamo sigurnima, mjesto u kojemu smo okruženi ljubavlju, mjesto koje ne bismo mijenjali ni za koje drugo na svijetu te moramo biti zahvalni što ga imamo i što možemo mirno živjeti u njemu.

Priča ovog romana prepuna je sunca i kiše, prepuna je ratnih nevolja i straha, ali i dječje razboritosti i naivnosti, ističe Vučić (2009).

Pojavnost je životinje, tj. magarca Sivka važna jer on nosi ulogu Jerkovog zaštitnika i prijatelja i pokazuje kako životinje, tj. magarci, mada u stvarnosti bili tvrdoglavi, ipak mogu zavoljeti ljude i reagirati mudro i razborito. Sivko je učinio rat podnošljivijim i unatoč njemu, prikazana je uzbuđljiva i dirljiva pustolovina dvaju prijatelja, tj. djeteta i životinje koju nije mogla narušiti okrutnost neprijatelja ni strah od njih.

5.3. Roman *Alfi se vraća kući* Josipa Laće

Roman *Alfi se vraća kući* dirljiv je roman koji se temelji na istinitim događajima. Vrlo je uzbudljiv roman o odanosti i ljubavi jednoga psa prema svojim vlasnicima. Djelo je objavljeno 2007. godine u Skradinu. Govori o malom psu Alfiju koji je tijekom Domovinskog rata, kada je Srbija uz pomoć Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba željela zauzeti dijelove Hrvatske, ostao na okupiranom području Drniša te je četiri godine tragao za svojim prognanim vlasnicima i unatoč ratnom vremenu, uspješno ih pronalazi.

5.3.1. Položaj životinje – psa Alfija u ratnim situacijama

Prije nego je rat počeo, Alfi je živio u velikoj obiteljskoj kući na Glavici s učiteljem Josipom, njegovim ocem Matom, a kćeri, starija Sanja i 5 godina mlađa Maja, koje su živjele s majkom u Splitu, često su posjećivale Drniš. Ljetne praznike obitelj je zajedno provodila u svojoj kući u mjestu Ražnju kod Rogoznice, udaljenu sedamdesetak kilometara od Drniša. Alfi je bio ljubimac cijele obitelji i imao je kraljevski tretman, ali sve se promijenilo kada je započeo rat.

Naime, kada je šesnaestoga rujna 1991. započeo bjesomučni topovski napad na Drniš, Alfijevi vlasnici morali su napustiti dom, a u njihovu kuću doselila se izbjeglička obitelj koja je istjerala psa iz njegove kuće, pa je Alfi postao beskućnik. U opustošenom i opljačkanom gradu nastavio je živjeti družeći se s ostalim psima bez gospodara koji su bili prepušteni sami sebi. Prvi je put u životu morao sam potražiti hranu i vodu. Kao pas lualica, Alfi se najčešće motao oko gostionica gdje su mu vojnici bacali ostatke s tanjura. Može se zaključiti kako je položaj pasa za vrijeme ratnog vremena prikazan realistično jer su u stvarnosti za vrijeme rata psi uglavnom bili lualice koje su jedva preživljavale i ovisile o nečijim ostacima hrane.

Alfi nije bio jedini napušteni i zaboravljeni pas. Kako i on, tako su se i ostali psi i mačke hranili na razne načine. Ponekad su ulovili neoprezna zeca, jarebicu ili prepelicu i među sobom podijelili plijen. Također, ostali napušteni psi otimali su hranu domaćim psima, motali se oko njihovih kućica ne bi li dohvatili ono što njima preostane. Osim svih tih nedaća, psi koji su se udruživali u čopore, stvarali su strah među djecom. Vladao je strah jer se smatra da gladna životinja može napasti čovjeka samo da bi došla do hrane.

Budući da je bio bez svoje obitelji, a u gradu zahvaćenom ratom vladao je kaos, Alfi je dobio buhe i krpelje, što je također stvaralo problem životinjama za vrijeme rata.

5.3.2. Opis i ponašanje životinje – psa Alfija u ratnim situacijama

Kada je Alfi stigao na Glavicu kod učiteljeve obitelji, bio je malen, onizak pas žuto-svijetlosmeđe dlake. Imao je vječno načuljene uši, tamnu njušku i kitnjast rep nalik vjeveričnu. „Zbog boje svoje dlake i izgleda lica dobio je ime Alfi, prema imenu duhovitoga svemirca Alfa iz istoimene tada popularne televizijske serije.“ (Laća, 2007: 6) Budući da je izgled psa ovisio o brizi i njezi njegovih vlasnika, tijekom godina rata i izbjeglištva, njegov izgled se promijenio. Smršavio je i često je pobolijevao. Zbog stare i pokvarene hrane imao je probavne smetnje, pa se liječio postom i mirovanjem. Kako su se izmjenjivala godišnja doba, stario je naočigled, a njegovo krzno bilo je prošarano sijedim dlakama te je sve slabije vidio i čuo, ali tijekom vremena koje je proveo s hrvatskim vojnicima u Čavoglavama, koje je sreo na putovanju do mjesta Ražnja, premda je bio stariji godinu dana, njemu se činilo da se pomladio. Ojačao je, dobio na težini, a stekao je i tjelesnu kondiciju. To je dokaz kako je vrlo važno da se ljudi prema životinjama trebaju ponašati kao prema živim bićima kojima je također potrebna hrana, piće i osjećaj sigurnosti kao bi mogle normalno živjeti.

U mirnodopsko vrijeme kada je Alfi bio miljenik cijele obitelji i ulice, uvijek je bio veseo i razigran, ali nakon što su ga Nemanja i njegov otac Dušan Silni oteli i odvezli u selo Štikovo, njegovo se ponašanje promijenilo. Teško je podnosio zarobljeništvo jer je prvi put u životu spavao u zapuštenoj pasjoj kućici i prvi je put bio vezan lancem. Budući da je bio naviknut jesti hranu koju su jeli ukućani ili onu iz samoposlužnice, nije mogao jesti ostatke hrane ili krvavo meso kakvo je dobivao kod Nemanjine bake i djeda.

Vrijeme provedeno u Štikovu bilo je tužno razdoblje u Alfijevom životu, a veselio se samo kada bi došao Nemanja pa ga puštao s lanca. Međutim, to nije bio odraz sreće, nego samo želje da potrči, da se zagrije, da opusti mišiće i da na trenutak osjeti barem ograničenu slobodu koja je potrebna svakom psu.

Ponovnu sreću i veselje osjetio je kada ga je Nemanja poveo u Drniš. Sreća je porasla kada su stigli pred učiteljevu kuću. „Kad je Alfi vidio gdje je došao, veselo zalaja, iskoči iz prikolice i potrča prema vratima.“ (Laća, 2007: 50) Alfi je promijenio svoje raspoloženje kada se vratio kući, a to pokazuje kako se životinje, kao i ljudi, rado vraćaju svojoj kući.

Međutim, kada je Alfi shvatio razlog dolaska u učiteljevu kuću, tj. kad je shvatio da je Dušan Silni došao opljačkati kuću, Alfi je zdušno branio imovinu svojega učitelja Josipa. U ovoj situaciji prikazana je odanost i ljubav jednoga psa prema svojim vlasnicima. „Dušan ga odgurnu nogom, a Alfi zareža, zatrči se i zgrabi ga za tur. Pljačkaš vrisnu i pokuša otresti napasnika, ali Alfi je čvrsto stisnuo čeljusti. Trzao je lopov stražnjicom, pas je letio zrakom, ali nije popuštao.“ (Laća, 2007: 51) Svoju je odanost Alfi platio na tužan i nemilosrdan način. Prikazano je kolika je bila okrutnost i bezosjećajnost neprijatelja prema životinjama. Dušan mu je odrezao rep koji je bio njegov zaštitni znak. Veliki kitnjasti rep služio mu je kao stabilizator, kao sredstvo održavanja ravnoteže, a kad je ostao bez njega, osjećao se nesigurnim, pa se polako i teško navikavao na nove okolnosti. Također, bez repa nestalo je njegovog ponosa i samopouzdanja.

Koliko je Alfi bio odan pas, svjedoči to kako je svakodnevno zalazio u učiteljevu kuću nadajući da će se oni vratiti, ali pred kućom je viđao samo uljeze koji su bili grubi prema njemu. Tjerali su ga vikom, a kada je bio posebno uporan i satima stajao pod koštelom, poslužili bi se šibom.

Alfi nije bio samo veseo i odan pas, nego i vrlo inteligentan pas. To je prikazano u situaciji kada su psi, u nadi da će pronaći svoje vlasnike, došli u minsko polje i poginuli, a Alfi je preživio shvativši da se na tom putu nalaze mine te se vratio u Drniš.

Pozitivnu tremu i sreću Alfi je osjetio kada je na svojem putu, u potrazi za vlasnicima, došao do mjesta koje je prepoznao i tada je znao da im je blizu i da će se isplatiti njegov trud.

5.3.3. Odnos životinje – psa Alfija i djece

Alfi je bio dražestan, umiljat, inteligentan, poslušan i odan pas, tako da su ga djeca voljela, a posebice im je bio drag jer je imao osobiti dar. Bio je izvrstan nogometni vratar. Zadnju je utakmicu odigrao najbolje do tada, baš kao da je predosjećao da je zadnja. Nogometna utakmica simbolično predstavlja „zatišje pred buru“.

Od svih protivničkih igrača jedino nije podnosio Lukavka. Pas je instinktivno osjećao da ga taj dječak mrzi. Da ga Lukavko nije volio, dokazuje to da je umjesto na gol, uvijek gađao Alfija.

Dječak Nemanja u početku je bio dobar prema Alfiju i volio ga je te je Alfi imao povjerenje u njega. Nemanja je to povjerenje iskoristio kada je oteo Alfija. Znao je da mu Alfi

vjeruje i da će lako ući u automobil. Nakon otmice, Alfi više nije imao lijepe osjećao prema Nemanji i svoju mrzovolju pokazivao je na način da više ni nogomet nije htio igrati. Može se zaključiti da Alfi nije bio u dobrim odnosima s dječacima koji su bili na neprijateljskoj strani, što se moglo vidjeti i prije nego je rat započeo.

Alfi je najsnažnije osjećao gajio prema Sanji i za nju se najviše vezao. Sanja je imala deset godina kada je Alfi došao u njihovu obitelj. Ona ga je prva uzela u ruke i od toga dana Alfi se uvijek motao oko njezinih nogu tražeći da ga mazi, hrani i njeguje. Upravo zbog toga, nju je najviše pogodio Alfijev misteriozni nestanak. Može se zaključiti kako se djeca lako vežu za svoje ljubimce i prema njima osjećaju čistu i iskrenu ljubav te zato najviše pate kada im se nešto dogodi.

Alfi je dobroćudni mali pas koji nikomu nije bio na smetnji, već je bio miljenik ne samo obitelji, nego i cijele ulice, pa su ga zato i dječaci iz ulice odlučili potražiti kada je nestao. „Dečki, nastavit ćemo poslije, a sada idemo potražiti našega vratara“ reče okupljenim prijateljima koji su hvatali dah. „Nije red da ga Sanja sama traži.“ Njegovi se prijatelji složiše, pa se petorica dječaka dade u potragu.“ (Laća, 2007: 23)

Tijekom svojega putovanja Alfi se sprijateljio i s drugom djecom koju je ugledao na školskom igralištu. Nogomet ga je podsjetio na sretne drniške dane te mu dao snage za nastavak puta.

Koliko je Sanja voljela Alfija dokazuje to što ga se često prisjećala i razmišljala je što se s njim dogodilo te je radije poželjela da je udomljen, da negdje sretno živi, pa makar ju i zaboravio, samo da nije poginu o ratu. To također pokazuje kako je ljubav djece i životinje čista i da djeca prvo misle da dobrobit životinje, a tek onda na svoje osjećaje.

Ponovni susret Alfija i Sanje bio je dirljiv, pun ljubavi i suza radosnica. Taj trenutak pokazuje koliko je snažna ljubav između djeteta i životinje. Iako je ostario, Alfi se ponašao kao mali pas koji je tražio pozornost i nježnost kao kada je tek stigao u obitelj. Može se zaključiti kako je životinji potrebna briga i nježnost kao i čovjeku.

S Alfijem povratkom vratila se i nada u bolju budućnost. Naime, Alfijev je pronalazak obitelji simboličan jer se smatra da ako je jedan obični pas pronašao izlaz do slobode nepoznatim mu putovima, znat će i Hrvatska vojska ući u Drniš dobrim znanim cestama.

Budući da je Alfi ostario, slabo je čuo i vidio i to ga je stajalo života. Nažalost, Alfija je pregazio vozač tegljača koji mu je trubio, ali ga pas nije čuo. Također, Alfijeva smrt, tj. Alfijev grob u Drnišu i zasađena grančica s groba u Ražnju simbolično predstavlja Alfijev povratak u oslobođeni Drniš.

5.3.4. Odnos životinje – psa Alfija i ljudi

U romanu je prikazan odnos psa Alfija s članovima obitelji u kojoj je živio, ali i s ostalim ljudima, kao i sa sukobljenim stranama. Ipak, najznačajniji je odnos psa i njegovog gospodara. Alfi nije bio samo kućni ljubimac, već član obitelji. To se može vidjeti u situaciji kada je Alfi otet, tj. kada je učitelj primijetio da Alfija nema, odmah ga je potražio. „Potražio je psa kojega nije bilo na njegovu uobičajenom mjestu, na prostiraču ispod televizora, ali nije ga bilo ni pred kućom. (...) Blago uznemiren, čekao je još nekoliko minuta, zviždukao, dozivao ga, zatim se prošetao s jednoga na drugi kraj ulice, ali od psa nije bilo ni traga ni glasa.“ (Laća, 2007: 20-21)

Alfija su također zavoljeli baka i djed. Zato se i djed rastužio kada je Alfi nestao. „Večeras je i djed bio snužden. „Da se vrati, znaš da bih ga pustio da sjedi na trosjedu ako će cijelu noć“ pokušao je na taj način utješiti Sanju.“ (Laća, 2007: 25) Kada ga nisu mogli pronaći, dali su i oglas na Radio Drniš i obećali nagradu nalazniku. To je dokaz kako je pas mnogo značio njegovim vlasnicima i bili su spremni i materijalno pridonijeti kako bi im se vratio član obitelji. Nada za Alfijevim povratkom nije nestajala. Dok je obitelj tugovala za Alfijem, on je provodio tužne dane u Štikovu. Nemanjin djed i baka nisu vodili brigu oko Alfija jer im je predstavljao samo običnu životinju.

Ovaj roman govori o ljubavi i odanosti jednog psa, ali i o ljudima i neljudima u ratu. U djelu je prikazan život psa s obitelji, ali i bez obitelji. Iz prijašnjih navoda može se vidjeti da je Alfijevo najljepše razdoblje života bilo kada je bio sa svojom obitelji koja mu je pružala osjećaj sigurnosti. S druge strane, neprijatelji ljudi u ratu ujedno su prikazani kao neprijatelji životinja. Svi protivnici u ratu prikazani su lošim osobinama te nisu marili ni za čije osjećaje kako bi došli do cilja, a da bi ostvarili cilj, najčešće su stradavali najneviniji, u ovom slučaju životinje.

Alfi je osjećao strah prema ljudima, ali samo prema neprijateljima u ratu. Životinja vrlo dobro može osjetiti loše namjere ljudi, pa se na taj način i strah povećava kada se nađe nemoćna pred neprijateljem. Najveći Alfijev neprijatelj bio je Dušan Silni. Alfi je često dobivao batine od njega. Vrhunac ljudske zloće, sebičnosti i okrutnosti dogodio se kada je Dušan odrezao Alfiju rep. „Kad pasji ugriz popusti, pljačkaš se ogleda oko sebe, zgrabi desnom rukom sa stola krojačke škare i prijeteći ih raširi. (...) Kad je Nemanja ipak odlučio spasiti oca, ne sumnjajući što će se dogoditi, Dušan Silni ostrim i brzim pokretom prinese

škare korijenu repa. Škljoc! I kitnjasti rep ostade u njegovoj lijevoj ruci. Pas bolno zaskviča i pobježe dok mu je krv kapala iz rane.“ (Laća, 2007: 52)

Na svojem je putovanju Alfi susretao ljubazne ljude s kojima je provodio vrijeme. Prvi su od njih bili hrvatski vojnici koji su ga spasili od velikih pasa. Alfi je tada prvi put u posljednje tri godine osjetio da je među prijateljski raspoloženim ljudima. Atmosfera među vojnicima bila je vesela. Pjevale su se domoljubne pjesme. Alfi je osjetio toplinu i veselje te mu je vrijeme provedeno kod vojnika pomoglo da ojača duhom, ali i fizički kako bi mogao dovršiti svoje putovanje.

Nadalje, neko vrijeme proveo je kod jedne starice koja ga je nahranila i okrijepila. Starica je primjer dobrote jer je podijelila hranu s nepoznatim psom. Lijepo ga je ugostio i fra Petar čiju je dobrotu i naklonost prepoznao i sam Alfi. Kao sveti čovjek, fra Petar se pomolio za Alfija i zamolio Boga da mu da snage. Također, vojnici su mu dali komadić janjetine u gostionici „Hajduk“. Ovdje mu se vratilo ružno sjećanje na otmicu. Naime, kada su vojnici htjeli povesti Alfija u Sinj, on je mislio da ga žele oteti te je pobjegao. Može se zaključiti da životinje dobro pamte kada im netko naudi i zato budu oprezne u odnosu s ljudima.

Kada je Josip jednoga jutra krajem srpnja 1994. išao u dućan kupiti kruh i mlijeko, jedan mještanim mu je rekao kako je Alfi viđen u kraju. Učitelj je osjetio sreću i uzbuđenje, a Alfi je napokon pronašao svoju obitelj. Trenutak kada je gospođa Nada, učiteljeva supruga, ugledala Alfija bio je neprocjenjiv. „Alfi!“, viknu Josip. Mali pas zalaja, žena i kći poskočiše sa stolaca i vrišteći od sreće potrčase prema Alfiju. On im radosno dotrča u susret. „Bože moj, Gospe moja, je li to moguće?“, šaptala je žena kroz suze milujući Alfija, a Maja ga podignu u naručje radosno klikćući.“ (Laća, 2007: 93) Svi su članovi obitelji bez Alfija osjećali prazninu, a kada ih je Alfi pronašao vratila im se nada u sretniju budućnost i napokon su se osjećali kao cjelovita obitelj.

Pas je svoje zadnje dane života proveo u Ražnju. Jednoga dana, sredinom kolovoza, Alfi se nije pojavio na objedu. Josip je obišao selo, zvao ga, raspitivao se kod susjeda vikendaša i mještana, osobito kod djece, ali nitko nije vidio psa toga dana. Nažalost, primili su tužnu vijest. Alfi je poginuo na Magistrali kod Stupina gdje ga je pregazio vozač tegljača. Alfijevo tijelo pokopali su u grob u vrtu te su na grobu zasadili grančicu ružmarina koju su nazvali po Alfiju. Na taj će način Alfi simbolično živjeti i biti među njima.

5.3.5. Odnos životinje – psa Alfija i drugih životinja

U romanu su prikazani odnosi životinja i ljudi, ali i životinja međusobno. Retrospektivno se vraća u prošlost, pa se opisuju Alfijevi odnosi sa životinjama koje su baka i djed imali kada je on stigao u obitelj. Alfi se bojavao mačke Đine i sa strahopoštovanjem se odnosio prema njoj. Nadalje, djed i baka su imali i psa Lija-Li. Budući da je taj pas bio stariji od Alfija, ponašao se kao stariji i veći brat te ga je štutio od ostalih pasa.

Kako je za vrijeme rata bilo još pasa lualica, oni su se udružili u čopor, a imali su i svojega vođu, psa Pulčića. Početkom proljeća 1992., kada se bojišnica zbog potpisanoga primirja primirila, vođa Pulčić je pomislio da nema više rata i da je vrijeme da krenu u potragu za svojim gospodarima. Pulčić je bio vođa kojega su ostali psi morali slušati i slijediti kako bi se spasili. Ovdje se mijenja pripovjedačka perspektiva. Životinje su prikazane antropomorfizirano kako bi se prikazao odnos vođe i ostalih ljudi. Vođa Pulčić imao je osobine koje su pripadale vođi, trebao je znati što čini, a ostali su ga morali slijediti i vjerovati mu, kako to inače bude i kod ljudi. Međutim, Pulčić nije vidio zategnutu žicu između smrike bodavice i zelene naprave. Kad je nogom zapeo, bilo je kasno. Nategnuta žica povukla je upaljač i potezna mina je prasnula. Slika koju je vidio Alfi dočarala je kako je rat okrutan i ružan. Oko njega bilo je krvavo razbojište. Vidio je beživotno Pulčićovo tijelo na ledini te ostale mrtve i ranjene pse.

Alfi je doživio prvu, a i posljednju ljubav. Njegova prva ljubav bila je Linda, kujica iz susjedstva na kraju ulice, a u Postinju se družio s crnom kujicom. Bila je to njegova posljednja ljubav. Ona i on šetali su selom, lutali poljem i opet se vraćali u kujičino dvorište. Ležali su u hladovini jedno pokraj drugoga tako da bi ona naslonila glavu na njegov trbuh i drijemala. Ovime je prikazano kako životinje, kada se zaljube, imaju slične navike koje imaju zaljubljeni ljudi.

5.3.6. Prostori u kojima se životinja – pas Alfi kreće

Alfi je prije rata živio u velikoj obiteljskoj kući na Glavici, na osunčanoj padini koja sa sjeverozapada okružuje grad. U romanu su navedeni različiti lokaliteti tijekom Alfijevog putovanja. Kada su ga Nemanja i njegov otac oteli, prošao je kroz Fenčevinu, Siverić, Odakove mlinice, Petrovo polje i sve do Štikova, sela u udolini. Nakon što se dogodio nemili

dogadađaj s Alfijem i Dušanom Silnim, tj. kada mu je Dušan odrezao rep, Alfi je pobjegao i svaku se noć vraćao učiteljevoj kući kako bi tamo prespavao. To dokazuje da je vjernost psa prema obitelji bila veća od straha i boli koju je proživio s Dušanom u toj kući.

Drniš je opisan realistično i detaljno za vrijeme rata. „U glavnoj ulici sve stare zgrade bile su zapaljene, a zacrnjeni goli zidovi stršili su u nebo. U njihovu prizemlju izrasla crkvina, kopriva i kupina. Posvuda gomile smeća, limenka i odbačena pokućstva. Tisuće muha zakulja i šušketanje štakora među limenkama, kao u filmovima strave i užasa. Šuplje sjene prostrle se po pločniku.“ (Laća, 2007: 63)

Vrijeme je prolazio i budući da se učitelj i njegova obitelj nisu vratili u Drniš, Alfi ih je odlučio potražiti. Prešao je most na Čikoli, prošao je i pokraj hrvatskih položaja i sela Čavoglava. Kada se našao na cesti Drniš-Muč-Split znao je da se bliži kraj putovanja. „Na Klis je Alfi izbio u prvom dijelu srpnja. Prepoznao je mjesto, prepoznao je gostionice i vrlo prometnu cestu, i bio je sretan što je na pravome putu.“ (Laća, 2007: 83) Putovanje završava sretno jer Alfi napokon stiže u Ražanj. U romanu se navode mjesta i lokaliteti koji su povezani s Domovinskim ratom, tj. u kojima su se vodile borbe. Na taj način izražava se ljubav prema domovini i nada da će rat sretno završiti.

5.3.7. Strahovi životinje – psa Alfija od rata

Pas Alfi bojao se pucnjave. Nije shvaćao što se događalo oko njega i zašto je nestalo ono mirno i bezbrižno vrijeme. „Netko je pucao s položaja u brdu. Alfi prikupi svu svoju snagu i potrča cestom. (...) Alfi je trčao najbrže što je mogao. Grabio je svojim kratkim nogama, a kad je zamaknuo iza prvoga zavoja, odahnio je i usporio.“ (Laća, 2007: 73)

5.3.8. Značenje djela i lika Alfija

Roman *Alfi se vraća kući* uzbudljiv je roman koji govori o odanosti i ljubavi jednoga psa prema svojim vlasnicima. U romanu je realistično opisano kakav su položaj imale životinje, tj. psi u Domovinskom ratu. Kada su njihovi vlasnici prognani, psi su bili prepušteni sami sebi, postali su lutalice koje su se morale priviknuti na odbacivanja ljudi, surovi i prljavi

grad te nametnike s obzirom na onečišćeni grad. Naime, psi su bili puni buha i krpelja. Kako bi preživjeli, hranili su se ostacima hrane koje su nalazili po gradu ili koje bi im poneki dobri čovjek udijelio.

Priča je to o ljudima i neljudima u ratu koja jasno oslikava i njihov odnos prema životinjama. Neprijatelji ljudi u ratu bili su neprijatelji životinja te su ranjavajući životinje dolazili do ciljeva u ratu, a to je osvetiti se ljudima napadajući one koje vole i zauzimajući njihove domove. Pojavnost je životinje u ovom romanu važna jer poučava mlade čitatelje o položaju životinja u ratu, o teškim trenucima psa Alfija, ali i o njegovoj velikoj hrabrosti, snazi i odanosti prema svojim vlasnicima koja je nadjačala strah od rata i smrti. Važno je osvijestiti djecu kako se dobro dobrim vraća i da životinje, kao i ljudi, imaju osjećaje i da pas pamti vlasnikovu dobrotu te će mu pomoći koliko god je to u moći jedne životinje. Simbolika je psa Alfija u tome što on kao jedna obična životinja pronalazi put do svoje obitelji te donosi nadu da će i Hrvatska vojska pronaći put koji vodi oslobođenju Hrvatske. Pas predstavlja nadu u bolju budućnost.

5.4. Roman *Kučak s Prevlake Stijepe Mijovića Kočana*

Kučak s Prevlake roman je za djecu koji govori o psu Vaforu i njegovom gospodaru Toni koji se moraju sami snaći na okupiranom teritoriju najjužnijeg dijela Hrvatske tijekom Domovinskog rata. Djelo je objavljeno 2004. godine u Zagrebu. Radnja romana započinje tako što se govori kako je iz vojarnice Prevlaka, na Oštrom, na ulazu u Boku, 19. rujna 1991. godine Jugoslavenska narodna armija, skupa s četnicima, srpsko-crnogorskim zločincima, krenula pljačkati i paliti Konavle, a nakon toga došla je i u Molunat, mjesto u kojem su živjeli Tono i pas Vafor.

5.4.1. Položaj životinje – psa Vafora u ratnim situacijama

„Pas Vafor doista je postojao. I Tono je postojao. Bili su mi prijatelji. Osim Vaforova, sva su ostala imena – osim javnih osoba – izmišljena, ali događaji su istiniti.“ (Mijović Kočan, 2004: 6) Roman je napisan u prvom licu, tj. iz perspektive psa Vafora. Dakle, prikazuje se životinja s dodavanjem nekih ljudskih osobina, tj. govora, ali ta dodana osobina samo brže i jednostavnije informira o onome što životinja osjeća i čini. Roman započinje sljedećim riječima psa Vafora: „Ja njih sve razumijem, a oni mene ništa. Ali tko sam ja? Ja sam kućak. Pas. Mješanac, kažu ljudi, premda nikada nisam načisto što im to znači.“ (Mijović Kočan, 2004: 7) Vafor smatra da ljudi često zaboravljaju na životinje, njihove potrebe i osjećaje pa se boji da će njima, tj. životinjama biti vrlo teško u ratu. Bilo je trenutaka kada su ljudi zaboravili na Vafora, ali on im to nije uzeo za zlo. Bilo je to poslije Božića, petnaestoga prvoga devedest i druge kada je na radiju rečeno kako je hrvatsku državu priznalo puno velikih stranih država. Nadajući se oslobođenju hrvatskih krajeva, Tono, dundo Niko i teta Kate odlučili su to proslaviti uz bocu vina staru dvadeset i pet godina. U tim trenucima, smatrao je Vafor, ljudi zaborave na prijatelje. Sjete se prijatelja samo kada su u nevolji. Također, Vafor je smatrao kako ljudi, u ovom slučaju, njegov gospodar Tono, ne zna prepoznati kada mu Vafor lajanjem nešto poručuje. Može se zaključiti kako životinje lajanjem uvijek nešto poručuju. Ili imaju nekih potreba, ili upozoravaju na opasnost.

Vafor je tijekom svih događanja u ratu bio najveća podrška, utjeha i potpora svom vlasniku Toni. Bio je jedini koji je bio uz njega tijekom rata te je time bio ravnopravan

sudionik ratnih događanja. Iako je Tono ponekad bio grub prema Vaforu, činio je to kako bi ga zaštitio od neprijatelja.

5.4.2. Opis i ponašanje životinje – psa Vafora u ratnim situacijama

Roman opisuje ponašanje Vafora u različitim situacijama u ratu. Navode se navike životinje koje su prisutne i u svakodnevnom životu. Vafor je uvijek bio radoznao i volio je njušiti predmete koje bi pronašao. Ponekad ti predmeti nisu bili ugodna mirisa, kao kad se susretao s posljedicama rata kao što su geleri koji su bili vrući i tvrdi te različite paljevine. Budući da je Vafor imao dobar njuh i sluh te je bolje osjećao gibanja, obavještavao je Tona ukoliko bi neprijatelj bio u blizini. Zaključuje se kako je Vaforovo dobro osjetilo njuha i sluha često upozoravalo na opasnost u blizini.

Budući da je u ratu bila nestašica hrane i pića, tu nestašicu osjećali su i Vafor i Tono tijekom skrivanja od neprijatelja. „Gladan sam, žedan i još odapinju projekte po nama. Gori na sve strane. Ja bih bježao. Bilo kamo! Ali Tono ne da! „Smiri se, smiri“, ponavlja i miluje me. Ta mi ruka znači sigurnost.“ (Mijović Kočan, 2004: 27) Nestašica hrane i pića prikazuje surovu stvarnost rata. Tonova kuća, u kojoj je boravio Stari koji se nije mogao kretati zbog slomljenog kuka, bila je opljačkana i ništa nije bilo na svojem mjestu, pa tako nije bilo ni hrane za Vafora koji je navikao da mu hrana i voda budu u zdjelicama na određenom mjestu. Rat je i to promijenio budući da su neprijatelji pljačkali kuće i uzimali sve što im je bilo potrebno. Kako bi preživio, Vaforu je bilo kakva hrana i piće bilo dobrodošlo, pa tako i kozje mlijeko koje mu se u početku nije svidjelo, ali ipak se priviknuo. To pokazuje da životinje u ratu nisu mogle birati što će jesti, već su bile zahvalne za bilo kakvu hranu. Ipak, za Božić su Vafor i Gašpar bili nagrađeni i dobili su obilne porcije od tete Kate. To simbolično prikazuje kako za blagdane ljudi imaju svečaniji ručak, pa prema tome i životinje. Glad je ponovno osjetio kada su pobjegli u Dubrovnik u kojem je također bio rat. „Izgladnjeli, spavamo u parku! Smrzavamo se. Ne jedemo ništa od prekjučer. Vodu pijemo na javnoj česmi. Tono zahvati u dlanove pa mi ih pruži da se i ja napijem.“ (Mijović Kočan, 2004: 132)

Vafor je obilježavao svoje područje kao što to inače rade psi. Njegovo se područje za vrijeme rata proširilo jer su neki psi otišli iz Molunta kada je počeo rat. Tijekom skrivanja u Škripima i bježanja od neprijatelja, Vafor se ozljeđivao i patio. Bježeći od neprijatelja Keve i psa Švabe, Keva je ispalio hitac i pogodio Vafora. Srećom, ozljeda nije bila opasna i Vafor je

ubrzo ozdravio. Ovo pokazuje kako su u ratu stradavale nedužne životinje i nisu sve životinje imale sreću kao Vafor da ostanu žive.

Vafor je imao veliki strah od vode, ali u ratno vrijeme, kada se nije birao način kako preživjeti, Vafor je potisnuo strah od vode i skočio u vodu kako bi se spasio od neprijatelja. Bilo mu je mnogo lakše kada je shvatio da može plutati pa su ga morske struje odnijele na Pontu Lokvice. Preplivavši veliki dio, ostao je bez snage i u zadnji tren spasio ga je njegov dobri Tono.

Vafor je navikao na život u Moluntu gdje je bio slobodan. Nisu ga vezali lancem i uživao je u prirodi. Kada se rat približio kraju, Tono i Vafor su brodom otišli u Rijeku po Tonovu obitelj, a nakon toga su otišli u posjetu profesoru u Zagreb gdje su se zadržali nekoliko dana. Vaforu se nije svidio boravak u Zagrebu jer nije imao slobodu kretanja kao u Moluntu. Može se zaključiti kako je psima potrebna sloboda kretanja koja nije toliko moguća u velikom gradu punom automobila, gužve i prašine u odnosu na manje mjesto.

U jesen, devedeset i druge, u Dubrovnik je došao general Babuška (Bobetko). Svi su očekivali oslobođenje naroda i hrvatskih krajeva. Došlo je vrijeme za povratak kući iz Zagreba. Bivša vojarna jugoslavenske vojske na Prevlaci postala je boravište UN-vojnika. Vafor je ostario i nije više imao snage za igru kao prije rata, ali neke navike, kao što je obilježavanje teritorija, nije mijenjao. „Ja sam zapravo stari kućak. Nemam više ni neke velike volje za igrom, premda igrati se baš nemam ni s kime, dok Marko i Tonkić ne porastu. Često mi se spava, teško piškim... ali ipak sam se ponovno zapiškio i tako obilježio svoje područje.“ (Mijović Kočan, 2004: 153)

5.4.3. Opis i ponašanje životinje - koze Ruse u ratnim situacijama

U djelu se pojavljuju i druge životinje. Veliku ulogu ima koza Rusa koja pokazuje kako su za vrijeme rata vlasnici životinja, u trenucima kada su bježali jer su strahovali za svoj život, zaboravljali na živote svojih životinja koje su ostajale same, prepušteni milosti ili nemilosti neprijatelja. Ipak, koza Rusa imala je sreću jer su je pronašli Tono i Vafor te joj pomogli. Oslobodili su je konopa i nahranili ju. Zahvaljujući Tonovoj brizi, Rusa je ojačala. Također, veliku ulogu u brizi za Rusu imao je i Vafor koji bi ju lavežom potjerao u zaklon i na taj način ju spasio od neprijatelja.

5.4.4. Odnos životinje – psa Vafora i djece

Iako je u ovom romanu naglasak na odnosu Vafora i čovjeka, odnosno njegovog vlasnika Tona, roman pokazuje kako je Vafor imao lijepi odnos s Tonovom djecom: sinom Markom te kćerima Dubravkom i Anom, zvanom Seka. Kada je započelo granatiranje Molunta, Tonova je supruga Marija s kćerima otišla u Dubrovnik. Kćeri su bile tužne jer su se morale rastati s Vaforom, a i njemu je teško pao rastanak. Iako je Tono Vaforov najbolji prijatelj i s njime je proživio lijepe i ružne trenutke u ratu, Vaforu su ipak nedostajala djeca. „Sada je Tono povazan sa mnom i samo sa mnom. Ja sam mu najvažniji i jedini. Iako, moram priznati – nedostaje mi mularija. Igre s njima, radovanja kad se vrate iz škole, trčanje pred njih, poskakivanje za loptom – njoj ovdje ni spomena.“ (Mijović Kočan, 2004: 59) Cijelo je vrijeme mislio na njih i nadao se da su dobro te je iščekivao trenutak kada će ih ponovno vidjeti. Tu se vidi kako je ljubav između djece i životinja neizbježna. Iako je životinja, tj. pas Vafor volio Tona, svojega vlasnika, ipak je njegova sreća bila nepotpuna bez djece. Vafor je imao nešto djetinje u sebi. Volio se igrati, skakati i igrati se loptom što nije bilo moguće u ratnom vremenu. U romanu se retrospektivno vraća u prošlost kada se Vafor prisjeća trenutaka provedenih u igri s Markom i kada se borio sa psom Švabom i pobijedio ga te su ga svi hvalili.

Kada je Tono pred kraj rata saznao da mu se kćeri i supruga nalaze u Peruškima, odlučio ih je potražiti zajedno s Vaforom. Oputovali su trajektom iz Dubrovnika za Rijeku. Ponovni susret bio je prepun tužnih i sretnih emocija. Iako su svi bili sretni jer su se ponovno sastali, prevladavala je tuga jer je Marko, Tonov sin, poginuo u vojsci kao dobrovoljac.

5.4.5. Odnos životinje – psa Vafora i ljudi

Pas je čovjekov najbolji prijatelj! Zaista, u ratno vrijeme, a i prije njega, Vafor je bio Tonov najbolji prijatelj. Tono je spasio Vafora dok je bio mladunče i na tome će mu Vafor biti zahvalan cijeli život. Spasivši ga, Tono ga je nahranio na dječju dudicu i rekao je da ga voli kao i svoju djecu. Može se zaključiti kako se ljudi u blizini mlade životinje raznježe i osjete da im je dužnost zaštititi tu nevinu životinju kao što bi zaštitili i svoje dijete.

Iako je Tono volio Vafora, često se činilo da nije tako. Kada bi se Vafor naljutio, zalajao bi, a Tono bi ga ušutkao rekavši mu da legne i šuti. Ali grubim riječima Tono je samo

htio ušutkati Vafora kako mu neprijatelji ne bi naudili. Vafor je znao da mu Tono govori dobronamjerno, pa ga je uvijek poslušao.

Da je Tono pravi prijatelj i dobar čovjek, pokazuje to da je u ratu nesebično štitio Vafora, bez obzira što je svoj život dovodio u opasnost. „Tono me zaklonio rukama, komad mu se stakla zarezao u vanjsku stranu šake i raskrvario je.“ (Mijović Kočan, 2004: 24) Kako je Tono brinuo da se Vaforu nešto ne dogodi u ratu, tako je i Vafor strahovao za svojega vlasnika. To se može vidjeti u situaciji kada su u Ivurovoj gustijerni¹⁰ sreli nepoznata čovjeka, Vafor je pomislio da je to neki neprijatelj koji će ubiti Tona.

Budući da je u ratu bila nestašica hrane i pića, Tono je uvijek sve prijateljski dijelio s Vaforom. Vaforu je bilo posebno drago što se Tono sjetio ponijeti njegovu zdjelicu za vodu iz kuće prije nego što je opljačkana i zapaljena. Može se zaključiti kako se pas posebno lijepo osjeća kada shvati da je nešto učinjeno samo za njega, kada se misli samo na njegove potrebe, čak i u ovim ratnim vremenima.

Kada je Stari umro od posljedica opekline jer su neprijatelji zapalili njihovu kuću, jedini koji je bio uz Tona i pružio mu utjehu, bio je Vafor. U tužnim trenucima čovjeku je važno da je netko pokraj njega, dovoljno mu je samo da osjeti nečiju blizinu. U ovom slučaju pas mu je bio velika podrška i snaga. „Stavio mi je dlan na glavu, pa na leđa. Godi mi ta ruka na tijelu. Šutimo. Gledamo. Pun sam neke miline, a njegove suze vidim, one kaplju (...)“ (Mijović Kočan, 2004: 41)

Tijekom bježanja i skrivanja, Tono i Vafor imali su vremena loviti ribu kao što su to radili prije rata. Lov u ratnom vremenu ih je zabavio i na trenutke su zaboravili ružne stvari koje se događaju oko njih. Ti su događaji u kontrastu s ratnim vremenom. Prikazuju jedno lijepo druženje dvaju prijatelja.

Također, u romanu je prikazano kako su se Tono i Vafor u zadnji tren sretno izvukli iz neprijateljskih ruku. Naime, kada su neprijatelji počeli krasti barke, Tono i Vafor odlučili su to spriječiti pa su noću odlazili i potapali barke, a pomoću pluta znat će kasnije gdje su potopljene. Najgore je što je bila zima i noći su bile hladne, pa kada bi izašli iz vode, drhtali su od hladnoće. Ali i u ovakvim trenucima, Tono je mislio na Vafora i pokrивao ga je krpama da se ne bi razbolio.

Vafora je osim Tona, volio i poštivao Stari te se uvijek brinuo da Vafor ne bude gladan, pa čak i u ratno vrijeme. Kao i Stari, teta Kate se također brinula da Vafor dobije

¹⁰ bunar za kišnicu, kamena ili betonska cisterna

hranu. Također, teta Kate je zaslužna što je Vaforu brzo zarasla rana od metka. Isprala mu je bolno mjesto hipermanganom i posula ga dermatolom.

Budući da je Vafor bio umiljat pas, lijepo su ga prihvatili kod profesorove obitelji koju su posjetili pred kraj rata, nakon što su Tono i Vafor potražili Tonovu obitelj u Peruškima. „O, kako lepi pes!“, rekla je profesorova žena čim me vidjela. (...) „Kučak s Prevlake, zakaj je tužan?“, rekla je žena i sagnula se da me pomiluje. (...) „Nemoj se bojati, buš se naviknul na grad!“ (...) Tako sam postao „kučak s Prevlake“, sve dok smo bili u Zagrebu.“ (Mijović Kočan, 2004: 141-142) Može se zaključiti kako su Tonovi prijatelji bili i Vaforovi prijatelji, dok su neprijatelji ljudi u ratu, bili i neprijatelji životinja.

Najveći neprijatelj ljudi i životinja bio je Keva. Vafor bi ga se uvijek klonio. Još prije rata, Keva se ponašao neljudski prema njemu. Za vrijeme rata, Keva je bio posebno bezosjećajan i ponašao se hladnokrvno. Može se zaključiti kako je Keva i prije rata imao negativne ojećaje prema Hrvatima koji su kulminirali za vrijeme rata, a svoju mržnju pokazao je kada je ranio psa jer je znao da će na taj način nauditi svojem protivniku. Osim Keve, i Faca od Lopate se ponašao neljudski prema psima.

Tono je svoju dobrotu pokazao i u odnosu s kozom Rusom koju je spasio. Dao joj je piti iz čiste posudice i nahranio ju rašikom. Nažalost, Rusin život tužno završava. Tu je prikazano kako je još jedna nevina životinja ubijena u ratu samo zato jer se našla na krivom mjestu u krivo vrijeme, budući da su neprijatelji htjeli ubiti Tona, a zabunom su ubili kozu.

5.4.6. Odnos životinje – psa Vafora i drugih životinja

U Moluntu je za vrijeme rata prikazan život psa Vafora, ali srećemo i psa Gašpara i Švabu, mačka Zdipislava i kozu Rusu koji su sudjelovali u događajima koji su povezani s Vaforom. Dakle, osim odnosa psa s ljudima, prikazan je odnos psa s drugim životinjama. Kao što je već rečeno, kozu Rusu su Tono i Vafor spasili kada je započeo rat. Životinja je prepoznala njihovu dobrotu te je osjetila da će s njima biti sigurna. Potražila ih je u Škripima koje su bile njihovo sklonište. Kao što je čovjek tražio mjesto gdje će biti siguran, tražile su ga i životinje.

Vafor je bio u dobrim odnosima s Gjukanovim psom Gašparom, iako je Gašpar bio ljubomoran kada bi teta Kate dala Vaforu jesti. Osim Gašpara, teta Kate imala je i mačka

Zdipislava koji je dobio ime prema svojem karakteru. Na kraju romana saznaje se da su poslije rata, kada su se obitelji vratile kući, u Moluntu od pasa ostali samo Vafor i Gašpar.

Vaforov najveći neprijatelj od životinja bio je pas Švaba. To je Kevin pas. Ime Švaba dobio je jer njemački ovčar, velik i jak. Iako je Vafor bio manji, ipak je bio spretniji, brži i snalažljiviji. U romanu se preslikavaju osobine vlasnika na osobine pasa, tako da je Švaba imao jednake osobine kao Keva. Prije rata i za vrijeme rata Vafor i Švaba bili su u neprijateljskim odnosima, ali ipak je Vafor bio mudriji i Švaba mu nije uspio nauditi.

5.4.7. Prostori u kojima se životinja – pas Vafor kreće

Roman se temelji na istinitim događajima, tako da su i mjesta koja se spominju u romanu, tj. Konavle i okolica spominju s razlogom. Navedeni lokaliteti bili su zahvaćeni ratom, a spominju se kako bi se čitatelje poučilo o povijesti domovine zahvaćene ratom na tom području. Tijekom bijega Vafor i Tono prošli su kroz mjesta Donje Konavle, Tušiče, Poljice, Popoviće. Sva su ta sela bila posve popaljena. Tako je bilo i u Čilipima.

Budući da su Tono i Vafor proglašeni ustašama, diverzantskim skupinama, neprijateljima četnika, morali su bježati i skrivati se. Njihovo skrovište bilo je u Škripima¹¹. Tamo je sve bilo uredno, a Tono je u mraku znao gdje što stoji. Jedini problem bio je propuh. Može se zaključiti da su mjesta u kojima su se Hrvati skrivali za vrijeme rata bili mračni i bez određenih uvjeta za život.

Za Molunat se kaže da je jedno od najljepših mjesta u Hrvatskoj. „Gledam sada odavde, dok se Tono odmara, prekrasan krajolik. Tako su govorili mnogi koji su dolazili u Molunat (...) Da je ovo najljepši kraj i najčudesniji krajolik koji su ikada vidjeli i da je šteta što je sva ova ljepota ostala nepoznata i zapuštena.“ (Mijović Kočan, 2004: 24-25) Međutim, krajolik je poprimio sasvim drukčiju sliku za vrijeme rata. Šume su bile zapaljene, kao i kuće od kojih su ostali samo ostatci. Ivurova kuća realistično prikazuje kako su izgledale sve kuće za vrijeme rata. „Sve porušeno, smrdi, pod nogama nam opala žbuka, izbijene cigle, komadi odjeće, polomljene i razbacane dječje igračke (...) Lijevo od nas, u jednoj otvorenoj sobi vidimo kako vise nagorjele zavjese, probušen je ekran tv-a, rupa usred njega... Na velikom širokom krevetu svježi izmet! Plahte porazbacane... Tamo je bilo i truplo Ivurova mačka Čampa.“ (Mijović Kočan, 2004: 106)

¹¹ usjekline ili rupe u kamenu

U potrazi za obitelji, Tono i Vafor su barkom doplovili do Dubrovnika, a nakon toga do Lapada. Tamo se nalazio golemi hotel „Libertas“ koji je bio taman i prazan, izgorio kao i mnogo drugih kuća. Tijekom boravka u Dubrovniku bili su smješteni u hotelu za izbjeglice. Hotel je bio opremljen u skladu s ratnim vremenom. Zidovi su bili oljušteni, hodnici zaprljani, nije bilo struje i vode, a hrana je bila jako neukusna. Nakon što su saznali da je Tonova obitelj u Peruškima kod Rijeke, tamo su se zaputili trajektom, a zatim su otišli u Zagreb u posjetu profesoru i njegovoj supruzi. Na kraju se ipak sretno vraćaju u Molunat.

5.4.8. Strahovi životinje – psa Vafora od rata

Kada je započelo granatiranje, ljudi su bili prestrašeni i izgubljeni, pa tako i pas Vafor. Pas je osjećao strah jer mu nije bilo jasno što se događalo. Bile su mu nepoznate granate koje su pucale i nije znao što mu može ta glasna naprava učiniti. Zato je potražio skrovište ispod automobila. Među onima koji su ostali u mjestu na svoju odgovornost bili su Tono, Vafor, dundo Gjukan, nono Niko, teta Kate i nona Jana. Bježeći šumom, Tono i Vafor su strahovali da ih neprijatelji ne vide iz helikoptera i ne bace granate na njih.

5.4.9. Značenje djela i lika Vafora

Radnja romana *Kučak s Prevlake* je važna jer govori o Domovinskom ratu, tj. o povijesti naše domovine. Osim toga, roman je pisan konavoskim govorom čime se upozorava na njegovanje i bogatstvo hrvatskoga jezika. Uvjerljiva fabula te uvjerljivi i dinamični dijalozi također su odlike ovog romana. Važna je pojavnost životinje, tj. psa Vafora jer on iz vlastite perspektive govori kakav su položaj imale životinje za vrijeme rata. Ljudi su u takvim teškim trenucima, spašavajući vlastitu glavu, zaboravljali na životinje, koje su kao i djeca, u ratno vrijeme bile najnevinije. Bile su prepuštene same sebi. Ipak, Vafor je imao sreću da je u ratno vrijeme njegov vlasnik bio pokraj njega i roman pokazuje kako je jedna mala životinja u takvom vremenu vrlo korisna čovjeku. Bez obzira što čovjek prema psu ponekad reagira burno, pas uvijek ostaje vjeran i spašava svojega vlasnika dovodeći vlastiti život u opasnost.

Zato treba voljeti životinje jer one pamte dobrotu i zasigurno će pokazati zahvalnost i ljubav u trenucima kada čovjek ostane sam.

Rat ne donosi ništa lijepo, nisu ga htjeli ljudi, a još manje životinje, tako da roman završava ovim poučnim citatom koji izriče Vafor, a također prenosi piščeve misli: „A tako bi bilo lijepo da nema granice, da nam makar ne smeta, da se posvuda slobodno putuje, da nitko ne ratuje, da smo svi samo mirna braća, da i ja mogu do mog brata... Da uopće nema oružja...“ (Mijović Kočan, 2004: 156)

6. ZAKLJUČAK

U radu se promatrao položaj i ponašanje životinja u Drugom svjetskom ratu i Domovinskom ratu, ponašanje životinja u ratnim situacijama, odnos životinja i ljudi, a posebice djece, prostori kojima su se životinje kretale te strahovi životinja od rata i ljudi. Djela koja su analizirana objavljena su nekoliko godina poslije rata koji tematiziraju, ali vjerno prikazuju ratno stanje budući da su autori bili sudionici tih ratova. Dva rata o kojima govori hrvatska dječja književnost u svojim su književnim realizacijama koncipirana na slične načine, iako su uglavnom dječji likovi aktivni u tematskom krugu proze o Drugom svjetskom ratu, a pasivni dječji likovi kao žrtve u Domovinskom ratu. Standardna slika rata u dječjoj književnosti sastoji se od nekoliko stalnih elemenata kao što su dvije suprotstavljene strane, dijete kao glavni lik ili pripovjedač, dječje nerazumijevanje ili površno shvaćanje izmijenjenih životnih okolnosti, likovi odraslih kao usmjeravatelji dječjeg ponašanja ili spoznaje, dječja samostalnost te stiliziranost i shematiziranost narativnog prostora. U romanima koji su analizirani u prvom je planu prijateljstvo ljudi i životinja za vrijeme rata, kao i prije rata i poslije njega. Naglasak je na patnjama (nestašice, nesigurnost, strah, zlodjela okupatora) djece i životinja koji su bili njihovi kućni ljubimci ili životinja koje su pronašli u ratu.

U promatranim romanima pojavljuju se različite životinje, iz različitih perspektiva i s različitim ratnim sudbinama. Glavne životinje promatranih romana su lane Pirgo, psi Alfi i Vafor te magarac Sivko. Životinje su opisane realistično sa svim svojim ponašanjima i navikama u stvarnom životu, ali i navikama koje su morale promijeniti i prilagoditi ratnom vremenu. U romanu *Pirgo* dječak Željko prikazan je kao aktivni lik koji je spasio Pirga i pružio mu ljubav i utjehu, a roman završava njihovim rastankom. U romanu *Bijeg u košari* dječak Jerko prikazan je kao pasivni lik koji se prepušta magarcu Sivku kako bi ga spasio od neprijatelja, a roman završava sretnim povratkom kući i njihovim ponovnim susretom. U romanu *Alfi se vraća kući* pripovijeda se iz Alfijeve perspektive i opisuje se odanost psa prema svojoj obitelji koju na kraju ipak uspješno pronalazi, ali roman završava tužno jer je Alfi poginuo. U romanu *Kučak s Prevlake* naglasak je na odnosu čovjeka Tona i njegovog ljubimca Vafora koji su zajedničkim snagama preživjeli ratno vrijeme u mjestu Moluntu, a roman završava sretnim povratkom obitelji u mjesto nakon rata.

Likovi su životinja u dječjoj književnosti o ratu važni jer pokazuju kako je rat okrutan i ozbiljan jer uništava sve oko sebe, stradavaju najneviniji, tj. životinje i djeca. Prikazano je kako su životinje osjećale strah zbog rata koji im je bio nepoznat i nisu shvaćale zašto se

poremetio mir u kojem su živjele. Nadalje, životinje zauzimaju značajnu mjesto u ratu jer su imale ulogu zaštitnika i prijatelja djece koju je rat razdvojio od roditelja. Isto tako, djeca su nedužnim životinjama pružala sigurnost i utjehu. Također, romani poučavaju o odanosti i zahvalnosti životinje prema svojim vlasnicima koja je nadjačala strah od rata i smrti. Zato treba voljeti životinje jer one pamte dobrotu i zasigurno će pokazati zahvalnost i ljubav u trenucima kada čovjeku to bude najpotrebnije. Neprijatelji ljudi su ratu prikazani su kao neprijatelji životinja. Osim ljubavi prema životinjama, romani poučavaju o povijesti domovine i ljubavi prema domovini.

7. IZVORI

1. Gluščević, M. (2009). Bijeg u košari. Zagreb: Školska knjiga.
2. Laća, J. (2007). Alfi se vraća kući. Skradin: Ogranak Matice hrvatske.
3. Martić, A. (2004). Pirgo. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
4. Mijović Kočan, S. (2004). Kučak s Prevlake: Priča iz Domovinskog rata za pripomoć odrastanju i ljubavi prema životinjama. Zagreb: Mosta.

8. LITERATURA

1. Crnković, M. (1967). Dječja književnost: Priručnik za studente pedagoških akademija i nastavnike. Zagreb: Školska knjiga.
2. Crnković, M., Težak, D. (2002). Povijest hrvatske dječje književnosti od početka do 1955. godine. Zagreb: Znanje.
3. Hameršak, M., Zima, D. (2015). Uvod u dječju književnost. Zagreb: Leykam international, d. o. o.
4. Hranjec, S. (1998). Hrvatski dječji roman. Zagreb: Znanje
5. Hranjec, S. (2006). Pregled hrvatske dječje književnosti. Zagreb: Školska knjiga.
6. Marjanić, S. (2006). Književni svjetovi s etnološkom, ekološkom i animalističkom nišom. Nar. Umjetnost. 43/ 2, 163-186.
7. Vučić, M. (2009). Pogovor: Bijeg u košari – i u dobru i u zlu s magarcem Sivkom. Bijeg u košari, 2009, 116-126.
8. Zalar, D. (2004). Predgovor: Jedno pirgavo lane, “usprkos vjetrovima i olujama...“. Pirgo, 2004, 7-10.
9. Zima, D. (2001). Hrvatska dječja književnost o ratu. Polemos 4, 2, 81-122.